

KULTÚRA

ROČNÍK XII. – č. 6

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

25. MARCA 2009

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 1,00 €

Kresba: Jozef Šturdík

Jubilejný rok pri príležitosti dvetisícročného narodenia svätého Pavla je v plnom prúde. Pre Cirkev zostáva hodnotnou inšpiráciou. Sme svedkami pozoruhodných aktivít, ktoré približujú osobu, činnosť, ohlasovanie a význam Apoštola národov kresťanským spoločenstvám.

Je veľmi zaujímavé, čo všetko dokáže zmobilizovať doslova všetky sily v človeku. Aké sú pohánky, keď ide za cieľom, ktorý si vytýčil? Čo všetko motivuje človeka v jeho rozhodovaní? Samozrejme, nemusí to byť iba vlastný prospech, vidina úspechu, kariéry, moci či ocenenia. Veď ľudia sa dokážu rozhodnúť aj pre veľké pozitívne hodnoty: nadšenie pre spoločnú dobrú vec, nezištnú službu spoločnosti, obetavosť voči blíznym, láskavu pomoc... Bohu vďaka, dejiny Cirkvi o tom vydávajú svedectvo aj v našich dňoch!

Za najvýznamnejší text z epištolaria svätého Pavla považujú znalci Písma svätého zhodne jeho Hymnus na lásku (por. 1Kor 13, 1-13). Dobré známy je aj súčasník. Skúsenosť mi potvrdzuje, že často si ho vyberajú ako čítanie Bohoslužby slova pri uzatváraní sviatosti manželstva. Snúbenci by do týchto slov najradšej zhrnuli osud ich vzájomnej lásky i svoje zbožné pranie trvalého partnerského vzťahu počas cele spoločnej cesty životom. A to je dobre.

Akokoľvek, napriek uvedeným pozitívam načim poznamenať, že problematika spomenutého úryvku sa vo vyššie uvedenom nevyčerpáva. Prečo? Svätý Pavol nenapísal svoj Hymnus "iba pre snúbencov". Vidí všetko komplexnejšie, vďaľe širších dimenziách. Predovšetkým v súvislostiach vtedajších okolností, resp. otázok, s ktorými sa na neho obrátilo kresťanské spoločenstvo z Korintu. Súčasne, druhej strany, aj pod zorným uhlom svojho života po obrátení na cestu do Damasku. Pavol vie, že príčinou jeho obrá-

tenia je Kristova láska k nemu. Odvtedy mu bolo jasné: Ježiš Kristus ma miluje! Ježiš je Pán! Táto skúsenosť od základu zmenila jeho existenciu. Všetko, čo predtým považoval za zisk, teraz videl ako stratu. Pochopil: „napred ísť sa musí, cesta naspäť je nemožná“. Nasledovalo totálne nasadenie pre Krista. Výlučne v apoštolskej službe pre Ježiša Krista a jeho evanjelium, ktoré sa mu stali osudovými.

RUDOLF MASLÁK

Apoštol Pavol prišiel do Korintu z Atén na svojej druhej misionárskej ceste, pravdepodobne v zime r. 50/51. Po poldruharočnom intenzívnom účinkovaní tu založil a sformoval životoschopnú kresťanskú obec. Jej tvorcami boli prevažne pohanského pôvodu a patrili medzi nižšie sociálne vrstvy. Viacerí pochádzali zo židovstva. Po jeho odchode sa v živote spoločenstva vynorili niektoré problémy. Práve pre rôznorodý pôvod vznikli medzi Grékmi a Židmi napätia (por. 1Kor 1, 12-13), ale napätia vznikali aj medzi otrokmi a slobodnými (por. 1Kor 7, 21-23; 12,13), medzi mužmi a ženami (por. 1Kor 7n; 11,3-15; 14,34n), a medzi majetnými a chudobnými (por. 1Kor 11,22), ale aj vieroučné otázky, napr. otázka o podstate a zmysle viery v zmŕtvychvstania Ježiša Krista (por. 1Kor 15, 3-5), ktoré je zárukou vzkriesenia veriacich v tele podobnom telu nášho Pána. Pavol teda musí v liste riešiť celkom konkrétne situácie, ktoré sa vyskytli v uvedenom cirkevnom spoločenstve. Odpoveď na otázku o hodnote duchovných da-

rov (por. 1Kor 12-14) sa zakladá na Apoštolom presvedčení a učení, že najväčšia zo všetkých chariziem je láska. Práve láska má mať aj v Korinte dynamickú tvorivú funkciu: plodiť spoločenstvo a udržiavať jednotu.

Vidíme, že Apoštolova výzva nestratila zo svojej platnosti ani v dnešných časoch, v našich farských spoločenstvách. Uvedomujeme si, že v akomkoľvek spoločenstve nestačí len plniť povinnosti? Bolo by málo, keby napr. otec rodiny povedal zarábam na vás, živím vás a to stačí. Bolo by málo, keby manželka navarila a oprala. Tak isto by vo farskom spoločenstve nestačilo, keby kňaz slúžil svätú omšu, kázal avysluchoval sviatosť. K tomu všetkému musí pristúpiť láska k človeku, aby týmto všetkým prenikla. Benedikt XVI. v encyklike „Boh je láska“ výstižne hovorí, že sa od nás očakáva „hlboká osobná účasť na potrebách blízkych“! Láska totiž vedie človeka k tomu, aby urobil i navyiac a to čo najlepšie. Nielen čo mu ukladá povinnosť. Veď kde sa majú ľudia skutočne radi, tam každý pre druhého doslova žije. Každý robí čo len môže a čo najlepšie. Práve takáto láska dáva všetkým pocit skutočného domova. Aj láska tých, ktorí sa stretnú v nedeľu v kostole, vytvára z kostola druhý domov a Dom Boží. Kde sa totiž koná len to, čo sa musí, tam sa pomaly všetko rozpadáva a stráca nielen svoju krásu, ale i cenu.

Práve v tomto kontexte môžeme viesť obrovský prínos života svätého Pavla. Láska ku Kristovi a spoločenstvám veriacich určovala jeho kresťanskú identitu.

(Pokračovanie na 3. strane)

Mnohí, aspoň tí starší, si pamätajú, ako za komunizmu z roka na rok rástli počty účastníkov povstania 1944. Kadekto odrazu, najmä však dodatočne, povstával proti neexistujúcemu klérofašizmu na Slovensku.

No nebolo to iba povstanie, ktorého rady utajených účastníkov rástli úmerne tomu, ako sa rady skutočných partizánov scvrkávali. Po okupácii v auguste 1968 sa ako šibnutím čarovného prútika rozmnožili normalizátori, ktorých odrazu bolo viac ako davov jasajúcich nad reformnými pokusmi Alexandra Dubčeka. Aj po páde režimu sme sa ako zázrakom stali národom odporcov totality. Učitelia vedeckého ateizmu sa pretransformovali na politológov, najlepšie znalcov západnej demokracie. Na perách inteligencie baletne tancovala láska k novým svetlým zajtrajškom, tentoraz v objatí všemocných a všemúdрых USA. Z ospevovaného Ruska sa stala čierna die-

Hrdinovia stereotypov

TEODOR KRIŽKA

ra. Deti bývalých zväzákov, ktorí vyhadzovali v päťdesiatych rokoch uznávaných profesorov z vysokých škôl, sa akoby z noci na ráno stali nositeľmi jediných váh, na ktorých sa smie posudzovať miera ľudských práv. Najradšej by opľuli aj otca a mater, len aby zaoceánsky hegemon vyzeral v porovnaní so Slovenskom ako raj na zemi.

A tak už len čakám, ako sa odrazu začnú obdivovať sochy Slobody obliekať do novej hrošej kože, až sa nebudaj USA začnú rozpadáť. S napätím čakám, čo budú vraviť tí, ktorí nás dokopávali do EÚ a NATO, až nás jedného dňa zakladajúce štáty únie začnú púšťať k vode.

Zatiaľ mlčia, lebo ešte nie je jasné, čo bude. Ešte im nie je známy víťaz. Lebo oni sú hrdinovia víťazov, nie porazených. Čo by už komu dalo byť hrdinom tých, čo prehrali. To dá predsa rozum: kým víťazstvo prináša zisk, za porážku sa platí...

Prosto ľudia sú už takí. Povstávajú. Najradšej však ex post, vtedy, keď ich za toto povstávanie niekto vyznamená ako hrdinov, a ešte lepšie, keď im za to pridá k platu.

Ja viem, ja viem, taká je skúsenosť malých národov, po chrbticiach ktorých mnohokrát sem-tam pochodovali čížmy mocných. A predsa ma to zahnbuje.

(Pokračovanie na 2. strane)

www.kultura-fb.sk

Hrdinovia stereotypov

(Dokončenie z 1. strany)

A predseda mi oči zalievajú slzy pri pomyslení, ako málo hrdinov je na barikádach a ako mnoho ich je v období prosperity, keď je už dobojované. A nielen to, dodatoční hrdinovia sú schopní klesnúť až tak hlboko, že neváhajú označiť tých pravých za zločincov a príčinu všetkého zla...

Koľko je dnes zástancov občianskych práv a kritikov prezidenta Jozefa Tisa. Zazlievajú mu, že sa (v období svetovej vojny!) nenechal popraviť za spoluobčanov, ktorí nieže nikdy nepriali Slovákom štátnosť, ale dodnes pre náš národ nemajú dobrého slova. Ani na okamih sa pritom nepozrú do

zrkadla, aby v ňom uzreli vlastnú tvár, ktorá bez pohnutia súhlasila (v období demokracie!) s bombardovaním Srbska. Sú i takí dobráci, ktorí posielajú pozdravné telegramy demonštráciám na podporu vojenskej agresie proti ubitému národu, hoci jeho existenciu bránia deti kameňmi a otcovia nanajvýš po domácky vyrobenými "raketami" s pochybnou dĺžkou doletu a ešte pochybnejšou presnosťou.

Tak je to s nami. Zbabelosť má prsto nos na víťazov. A kde ich nájdete? No predseda v zlomových časoch doma a po vyhratej bitke v prvých radoch čakateľov na spoločenskú prestíž.

TEODOR KRIŽKA

Otvorený list

podpredsedi vlády Slovenskej republiky Dušanovi Čaplovičovi

Vážený pán podpredseda, ďakujeme Vám za list, v ktorom reagujete na náš otvorený list pánovi premiérovi a v ktorom vysvetľujete svoje stanovisko k prijatému zákonu o miestnych názvoch v učebniciach pre našu maďarskú menšinu.

Vaše stanovisko poznáme z viacerých Vašich vyjadrení. Musíme Vám však opakovane pripomenúť, že máme Zákon NR SR č. 270/1955 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky, ktorého § 1, ods. 2 znie: „Štátny jazyk má prednosť pred ostatnými jazykmi používanými na území Slovenskej republiky“. V aplikácii podľa § 8, ods. 6 sa uvádza, že „inojazyčné texty nasledujú až po rovnako veľkom texte v štátnom jazyku“. Z toho vychádzajú aj iné aplikácie tohto zákona. Takto to bude aj v jeho pripravovanej novele (napr. v § 5).

Tomuto základnému ustanoveniu platného Zákona o štátnom jazyku odporuje zákon o miestnych názvoch, ktorý nedávno prijal náš zákonodarný orgán, čo značí, že náš zákonodarný orgán prijíma vzájomne protirečivé zákony! A prijíma ich vedome, lebo naši poslanci boli o tomto dopredu dostatočne informovaní.

Ako to svojim voličom naši poslanci odôvodnia, keď musia vedieť, že sa tým (dokonca zákonným!) ustanovením - v jeho dôsledkoch, ako ich signalizujú nekonečné aktivity poslancov SMK - siahla na identitu zastupovaného národa?

Vážený pán podpredseda, ak deklaruje, že prihliadate na stanovisko expertov, neuznávate za expertov prof. M. Kučeru a Dr. L. Deáka? Prof. M. Kučera o tomto probléme vyslovil svoje poznanie v Literárnom (dvoj)tyždenníku z 11. 2. 2009. Dovoľujeme si upozorniť Vás aspoň na dve poznámky z tohto článku:

Pred rozhodovaním parlamentu mala pracovať odborná komisia: „...zavážna politickým primitivizmom, ak taká komisia pred rozhodnutím parlamentu nepracovala! ... nejde o politické hry, ale o kultúrny majetok a dedičstvo i habitus národa a štátu.“ V poslednej vete svojho článku M. Kučera správne hovorí aj o politickej zodpovednosti za naše kultúrne a národ-

né hodnoty: „Národ nikomu nedal mandát ani poslancov stoličku na kupčenie, znevažovanie a mrhanie dejinami nahromadeného kultúrneho majetku.“

Už aj z pozície svojej akademickej orientácie poznáte - ale ani ako politik by ste nemali podceňovať - toto meritum veci! Politické kompromisy, dohody a výpočty musia mať hranice, ktoré určuje prvoradý existenčný záujem národa a štátu. A tu, v dôsledkoch, pred ktorými nemožno zatvárať oči, ide o naše existenčné otázky.

Nemôžeme s Vami súhlasiť ani v tom, že tu „ide o vyváženosť jednej aj druhej strany“. Tieto „strany“ v tejto veci nemajú rovnakú váhu! Ak v dotknutých učebniciach bude na prvom mieste slovenčina, ako to ustanovuje platný zákon, a „vžitý“ názov bude nasledovať po nej, stratí sa „vyváženosť“?

Mali by ste si všimnúť aj iné podania v tejto veci, ktoré hovoria o tom, čo je „vžité“.

Nik nebráni nikomu používať a využívať akýkoľvek jazyk v situáciách, ktoré neprotirečia nášmu veľkorysému Zákonu o štátnom jazyku a poriadku v štáte.

Vážený pán podpredseda, sme veľmi znepokojení, že tzv. najvyššia politika Slovenskej republiky nemá nadhľad nad zdanlivými detailmi, nevnímá zreteľnú vývinovú postupnosť krokov, ktoré jednoznačne smerujú k Felvidéku, neprejavuje nevyhnutné štátnické sebedomie a odhodlanie, nepočúva ani dobromyseľné hlasy svojej inteligencie - nad ňou však svoju nadradenosť demonštruje. Na účet vlastného národa a štátu.

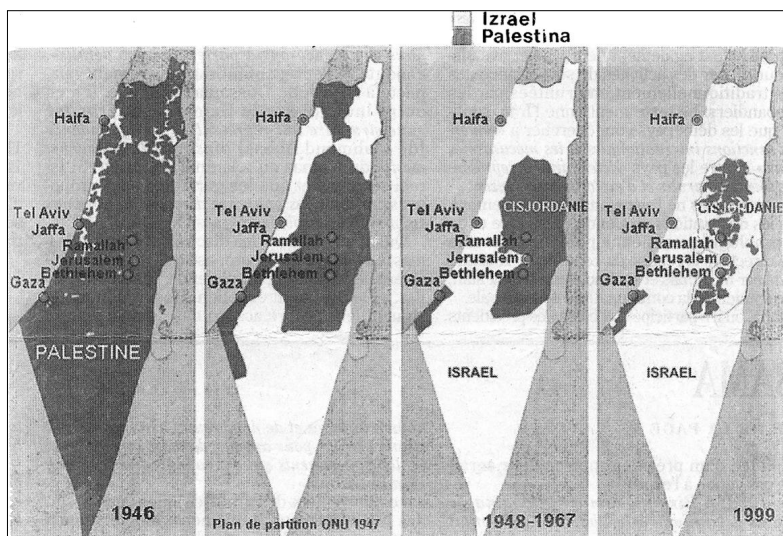
S úctou

SPOLOČENSTVO KREŠŤANSKÉ SLOVENSKE

Signatári:

prof. PhDr. Á. KRÁL, DrSc., Ing. V. MAGDOLEN, doc. PhDr. J. DARMO, CSc., Ing. X. DUCHOŇOVÁ, JUDr. S. LEHOTÁK, Ing. A. JANITOR, PhD., JUDr. J. PORUBSKÝ, Ing. P. HATALA, JUDr. Ing. J. KOVÁČOVSKÝ, Ing. V. ZOPP, Ing. P. KOŠTÚR, Ing. L. MIŠURDA, PhDr. J. SIVÁK, CSc., L. TATRAŇ, M. VJAZANKOVÁ

Bratislava 19. 2. 2009

Mapka poukazuje na úbytok palestínskeho obyvateľstva v rozmedzí rokov 1946-1999

Pred osudovými rozhodnutiami

Tento rok, v ktorom sa uskutoční niekoľko volieb, je tá príležitosť, kedy si politici s rešpektom spomenú na svojich voličov. Je to chvíľa, keď volič vystavuje svoje vysvedčenie na záver funkčného obdobia hlave štátu, poslancovi alebo zástupcovi v samosprávnom orgáne. Keďže máme pomerný systém a preferenčné hlasy pre jednotlivých poslancov majú svoju váhu len vtedy, ak strana, ktorá poslancu postavila na kandidátku, dostane dosť hlasov, vysvedčenie dostáva skôr strana ako jej jednotliví predstavitelia. No tak či onak je to chvíľa zúčtovania: volič dá nájavo, do akej miery je spokojný s podielom voleného subjektu na výsledkoch, ktoré sa dosiahli v predošlom období.

Je to chvíľa, v ktorej občania - ako ináč! - hromžia na nesplnené očakávania. Keďže očakávania, nádeje a túžby ľudí vždy presahujú reálne možnosti, výsledkom je vždy skôr rozčarovanie ako nadsadenie. A každý si vyleje zlost, ako vie: jeden zvolí inú stranu, iný odmietne voliť, lebo má pocit, že nie je z koho - čoho si vybrať.

Občan akosi zabúda na to, že jeho nespokojnosť s tým či oným kandidátom alebo politickou stranou, ktorým v predchádzajúcich voľbách odovzdal svoj hlas, je zároveň kritikou svojho vlastného rozhodnutia, ktoré urobil pred rokmi. Zvolil nesprávneho kandidáta, či stranu, ktorí nedokázali dodržať svoje predvolebné sľuby.

Ak sa občan chce vyvarovať chyby, ktorú urobil v predchádzajúcich voľbách, musí na jednej strane hodnotiť nielen toho, komu odovzdal svoj hlas, ale aj seba, svoj spôsob rozhodovania.

Musi obetovať nejaký čas tomu, aby sa oboznámil s programom strany, aby sa dozvedel niečo viac o kandidátoch, aby navštívil predvolebné zhromaždenie, na ktorom by nielen počul, ale aj videl svojho kandidáta.

A ak je politický program politického subjektu príťažlivý, mal by si položiť otázku, či kandidát alebo strana majú predpoklady na to, aby tento program naplnili činmi, aby ho uskutočnili, prípadne aby ho doplnili o naliehavé úlohy. A pri hľadaní tejto odpovede by si mal položiť otázku, čo z predchádzajúcich postojov, činov a konaní subjektu poukazuje na

skutočné kvality kandidáta, na jeho schopnosť obstáť nielen vo chvíľach všeobecnej spokojnosti, ale najmä vo chvíľach všeobecnej núdze, krízy, ohrozenia.

A určite namieste a vždy aktuálna je otázka, prečo sa daný kandidát uchádza o mandát: chce vládnuť, lebo mu chutí moc, lebo chce mať prístup k štátnym zákazkám a pod., alebo je to čestný človek, ktorému záleží na občanoch, národe, vlasti, obci alebo meste?

Pravda, ak súdi politiku a politikov, musí si tiež položiť otázku, či sa podmienky nezmenili do takej miery, že pôvodný program sa stal nereálny a bolo treba riešiť novú, nevidanú a nepredvídanú situáciu. Musí zhodnotiť, ako si politik počínal v zmätku, ktorý zaskočil všetkých: zachoval si chladnú hlavu, dokázal vygenerovať vhodné riešenia, dokázal ich presadiť do praxe? V takom prípade nesplnený program asi nebude na prekážku opätovnému zvoleniu, pretože politik alebo jeho strana si vystavili vysvedčenie tým, že zvládli neočakávané ťažkosti, ktoré priniesol politický a hospodársky vývoj doma a vo svete a v zhoršenej situácii dosiahli najlepší možný výsledok.

Ktovie, čo je ťažšie: byť politikom, ktorý musí presvedčiť svojich voličov, alebo byť voličom, ktorý dokáže odhadnúť predpoklady politického subjektu.

Ktovie, čo je ťažšie: neschopný politik, karierista, ktorý myslí len na svoj prospech, alebo nezodpovedný volič, ktorý sa nechá opantať mediálnymi trikmi, ktorý sa dištancuje od politiky a myslí si, že tí druhí sú povinní postarať sa o jeho potreby, alebo volič, ktorý hrá „va-bank“ - hodí do urny lístok, ktorý mu príde pod ruku a potom uľavuje svojmu svedomiu nadávaním na politiku a politikov.

Tento rok je rokom politickej pravdy: pravdy, ktorá sa dokázala, ale aj pravdy, ktorú niekto maskuje, zakrýva, z ktorej ukáže len polovicu tváre, alebo ktorú deformuje na nepoznanie. No je to aj pravda o voličovi - o jeho vzťahu k blížnym, o jeho mravnom zmýšľaní, o jeho vedomí zodpovednosti za voľbu, ktorou niekomu dá mandát, čo v konečnom dôsledku znamená moc, vplyv, právo rozhodnúť, právo rozsudzovať, právo rozdeľovať a správne prerozdeľovať spoločenské bohatstvo, právo pri-

rieknuť niekomu šťastie, právo niekomu otvoriť cestu k vzdelaniu, alebo ho ponechať v nevedomosti.

Neviem, či politici sadajúci do kresiel si uvedomujú všetky stránky moci aj zodpovednosti za jej výkon, ale som si istý, že málokto by občan si uvedomuje rozmiery svojej zodpovednosti za správnosť voľby. Lebo ináč by sme neboli konfrontovaní s výsledkami prieskumov verejnej mienky, ktoré na tohtoročné voľby predpokladajú minimálnu účasť voličov.

Niekoľko si možno myslí, že neúčastou na voľbách vyjadrí svoj protest, nesúhlas, svoje pohrdanie politikou. No neúčast' na voľbách je priznaním občana, že je neschopný vytvoriť si názor na tých, ktorí končia a na tých, ktorí by prísť na ich miesta alebo ktorí by na svojich miestach mali ostať po ďalšie funkčné obdobie. Pravda, na obranu občana je treba uviesť aj okolnosť, že predvolebné kampane majú mnoho nedostatkov a neraz sa zdajú byť vedené tak, aby občana skôr dezorientovali, než mu pomohli vo výbere. Lebo dezorientovaný volič je aj najľahšie manipulovateľný volič.

Odmietnuť politiku - teda správu verejných vecí je to isté, ako si povedať, že nepotrebujem vodu, vzduch, čas. Skúste zadržať dych až do krajnosti! Možno len očerujete, možno aj zamrdiate - skrátka vášmu organizmu bude chýbať vitálne dôležitá podmienka. A rovnako by vyzerala spoločnosť, ktorá by sa zriekla politiky, alebo ktorá by v dôsledku vnútorného chaosu nedokázala sformovať riadiace a rozhodovacie štruktúry.

Odmietnuť zúčastniť sa volieb znamená poskytnúť priestor tým voličom, ktorí uvitajú túto príležitosť presadiť sa s menšinovým názorom, lebo pri absencii väčšiny voličov sa prirodzenou väčšinou stávajú okrajové skupiny - radikáli, extrémisti, asociáli, ktorí predali svoj hlas a iní, ktorí čakajú na svoju príležitosť, akú by v normálne fungujúcej spoločnosti nikdy nedostali.

Byť voličom, je náročná úloha, zodpovedná úloha a zmysluplná úloha.

Mali by sme sa jej ujať - skôr, ako bude neskoro, teda keď nás už nikto k urnám nepozve... A keď sa v plnom rozsahu zmocní nášho osudu.

JURAJ POHRONEC

Izrael = demokracia. Alebo?

na Gazu. V oboch prípadoch zdevastoval totálne krajinu a zabil tisíce civilistov. Veď len v utečeneckých táboroch Šatila a Sabra, ktoré bombardoval, zahynulo 2000 Palestínčanov. Treba spomenúť aj tajné sabotážne operácie v Iráne atď.

Je to jeden z mála štátov, ktoré v súčasnosti používajú kolóniálnu metódu na eliminovanie nežiadúceho národa. Medzi ne patrí komunistická Čína, ktorá okupuje Tibet a likviduje jeho národ a práve teraz v marci pri výročí tibetskej rebelie proti okupácii uzavrela tento priestor pre zahraničných novinárov presne tak, ako to urobil Izrael v Gaze. Presne tak, ako komunistické Nemecko v Berlíne, vybudoval aj Izrael takzvaný ochranný múr na palestínskej pôde. „Demokratický“ Izrael je jediný štát v demokratickom svete, kde je mučenie väzňov povolené zákonom. Židovský novinár Joel Greensburg vo svojom článku v New York Times píše, že Izrael mučí každý mesiac 500 až 600 Palestínčanov.

Taktika teraz bude získať čas. Predstierať záujem o rozhovor s Palestínčanmi a zároveň vyhlasovať, že podmienky nedovoľujú skutočný rozhovor. Toto v princípe Izrael sústavne robil od samotného začiatku bez ohľadu na to, ktorá strana bola pri moci. Veď doteraz ani jedno uznesenie OSN v súvislosti s riešením palestínskeho problému nerespektovalo.

A tak súčasná snaha, ako finančná (900 miliónov dolárov na obnovenie zničenej Gazy), tak politická snaha nového vedenia v USA o skoré a neodkladné vytvorenie palestínskeho štátu, je veľmi otázna, lebo Netanyahu to definitívne odmieta.

Libération, Agence France-Press, Le Devoir, Reuters, New York Times, Daily Telegraph

nej manipulácie a ovplyvňovania britských politikov sionistickými organizáciami. A tak od vzniku štátu Izrael v roku 1948, ktorý svojím konaním zapríčinil násilnú emigráciu tisícov Palestínčanov, ktorí žijú ešte aj dnes, niekoľko generácií neskôr, v utečeneckých táboroch v okolitých krajinách, bez životnej perspektívy a bez akejkoľvek nádeje na nápravu v blízkej dobe. Ich zem skonfiškovaná, absolútne odmietnutie ich návratu domov Izraelom je dôkazom novodobej formy eliminácie jedného národa národom druhým.

Izrael, jediný nukleárny štát na Blízkom východe, vďaka americkej totálnej pomoci, využíva dokonale svoju vojenskú nadradenosť bezohľadne a surovo. Pozri útoky na Libanon v roku 1982 a posledne

V absolútnom verejnom nedostatku slovenčiny a slovenského ducha vidím hlavnú príčinu neutešeného stavu slovenskej menšiny v Maďarsku: Systematickú, až povinnú slovaki-záciu Slovákov v Maďarsku...

Nič nie je dokonalé, ani slovensko-maďarské a maďarsko-slovenské vzťahy. Ale postavenie Maďarov na Slovensku sa dokonalosti blíži. (Opakujem: aj tieto vzťahy možno stále zlepšovať.) Preto navrhujem pozrieť sa na slabší koniec povrazu vzájomných vzťahov - na vzťahy a postavenie Slovákov v Maďarsku. Nechcem začať číslami o počtoch Slovákov a Maďarov v bratských štátoch v roku 1919 či 1945 (Maďari tieto čísla aj tak neuznávajú), chcem začať tvrdením, že aj na jednej, aj na druhej strane žila slovenská a maďarská menšina. Ich početnosť (a-lebo vykazovaná početnosť) nie je dôvodom ich potláčania či ne-bodaj utlačania.

O tom, že okolo pol milióna Maďarov žilo a žije na Slovensku, nikto nepochybuje. O tom, že až na obdobie rokov 1945 až 1948 mohli Maďari na Slovensku žiť „plnohodnotne maďarsky“, nepochybuje až na pár politických šovinistov tiež nikto. Maďari na Slovensku mohli a môžu robiť maďarskú politiku, kultúru, žurnalistiku, majú systém plnohodnotných a v maďarčine vyučujúcich škôl od škôlok po Univerzitu Jana zo Šale v Komárne. Jediné „príkoria“, čo sa im dejú, sú: výučba slovenčiny a štátna príslušnosť k inej krajine. Aj to je predovšetkým následok veľmi zlej politiky maďarizácie v posledných päťdesiatich rokoch existencie Uhorska. Maďari nedali možnosť ani len slovenskému kultúrnemu rozvoju v rámci Uhorska a tak sa Slováci roz-hodli z Uhorska odísť. Trianon nebol nespravodlivý, Trianon bol spravodlivým riešením toho, čo Maďari riešiť nechceli. Keby Maďari nerobili protinárodnú politiku voči nemaďarským národom, možno by „Uhorská federácia“ bola dnes významným štátom Európskej únie. Za od-chod Slovákov, Rusínov, Rumunov, Srbov, Chorvátov, Slovincov a rakúskych Nemcov aj so svojou rodnou zemou preč z Uhorska/Maďarska nesie plnú zodpovednosť „Maďarstvo“.

Prejdime k mojej dnešnej téme, ktorou je slovenský život v Maďarsku. Od začiatku 19. storočia mu boli kladené prekážky a, bohužiaľ, ani dnes neexistuje v plnohodnotnej menšinovej po-dobe. Nebudem podrobnejšie rozoberať príkoria za Hortyho režimu (permanentná maďarizácia, pomadžarčovanie priezvisk - zájdite niekedy do krčmy v Huti (Pilisszentlélek), tam vám o tom v miestnej krčme porozprávajú - dokonca ešte aj dnes po slovensky.) Pozrite sa na pomníky padlých z druhej svetovej vojny v Maďarsku, ale aj na južnom Slovensku. Tie počty „hrdi-nov“ po smrti vám ukážu, ako maďarské vedenie krajiny zaobchádzalo s „maďarsky nekvalit-ným ľudským substrátom“.

Bohužiaľ, protislovenská politika bola prítomná aj v takzvanom ľudovom Maďarsku za Ráko-siho, či za Kádára. Mnohokrát sa za ranu z milosti slovenskému živlu v Maďarsku považuje „výmena“ obyvateľstva v roku 1947. S tým nesúhlasím! Ďakujúc presídleniu sa zachránilo okolo 70 tisíc obyvateľov pre slo-

venský život (aspoň vedľa po slovensky). Keby zostali, koľkí z nich a koľkí z ich potomkov by zostali Slovákmí? Ranou z milosti a či skôr po-pravnou sal-vou všetkému slovenskému bolo zrušenie všetkých škôl vyučujúcich v slovenčine okolo roku 1960. Uvedomuje si verejnosť, že Maďari na Slovensku nemali po vojne svoje školy „hin až“ tri roky a aké z toho robia haló doteraz (a ja po-znamenávam: oprávnené)? Slováci v Maďarsku už takmer 50 rokov nemajú možnosť vychodiť v slovenčine ani „päť ľudových“! Keď k tomu pripojíte nepriamy tlak väčšinovej maďarskej spoločnosti, prezentáciu spoločnej histórie ako maďarskej histórie, postupné, často nebadané, ale systematické odbúravanie prítomnosti a-kých-koľvek slovenských reálií na maďarskej pôde dôjdeme k dnešku. Hlavnou charakteristikou Slováka v Maďarsku v súčasnosti je: občan Maďarska, ktorý tančuje a spieva v nejakom exotickom jazyku a raz do roka nám pripraví program. Tento program má často veľmi dobrú chuť - zabijačka, šiška, lečo, kapusta. Ak je toto národnostná politika na európskej úrovni...

Spomeniem niektoré znaky trvalej a všade prítomnej maďarizácie Slovákov v Maďarsku. Ako som povedal - je to neexistencia normálnych slovenských škôl. Aj preto, keď som si prečítal článok v týždenníku Farmár (uverejnený aj na portáli luno.hu) o slovenskej škole v Komlóši (Bez škriepok, v pohode... - Komlós je stále (aj) slovenský) až mi slzy ľútosť a trochu zlosti vbehli do očí. Že vraj, citujem: „škola ako z rozprávky, ešte k tomu slovenská - a v Maďarsku! Jasný dôkaz, že vysoká politika je niekedy od reálneho života na míle vzdialená... Z priestranej auly, kde vrcholí veľká prestávka, sa popri bufete a útulnej jedálni s modernou kuchyňou presúvame na jednotlivé poschodia. Najskôr najväčšia pýcha školy, reprezentatívna telocvičňa, kde práve nacvičujú povinné tance školského krúžku Harmónia. Okrem tanečného kroku si žiaci rozvíjajú fantáziu pri divadelných hrách, recitácii básní či ľudovom speve. Samozrejme - všetko v slovenskom i maďarskom jazyku. „Veď sme dvojязыčná škola, podľa zákona a učeb-ných plánov vyučujeme v oboch jazykoch. Tak to platí od školského roku 1959/60, podľa vládneho nariadenia. Momentálne školu navštevuje 162 žiakov, máme 17 pedagógov, do ma-terskej školy, ktorá sídli v iných priestoroch, chodí 160 detí. Keďže sme škola národnostná, jej hlavným cieľom je zachovanie tradícií, kultúry, jazyka Slovákov a zameriavame sa na výučbu slovenského a anglického jazyka,“ prízvu-kuje ľubozvučnou slovenčinou jej riaditeľka.“ Avšak ani slovo o tom, že okrem slovenčiny (aj tá sa učí ako cudzí jazyk) kompletná výučba je v ma-ďarskom jazyku! A že takéto školy sú, ak sa nemýlim, až štyri v celom Maďarsku.

Pomerne dobre poznám Piliš, teda oblasť v Dunajskom ohybe na pravej strane Dunaja, hore nad Vyšehradom a Ostrihomom. Poznám tých šesť slovenských dedín a určite boli doslova slovenské až do šesťdesiatych rokov minulého storočia. Huť, Mlynky, Senváclav, Santov, Čív, Kestúc. Toto donedávna jasné slo-

venské súhvezdie v Maďarsku bolo možné doplniť výrazným slovenským ži-vlom v predmestiach Piliša ako sú: Zbehy - dnes predmestie Senondreja, Pomáz, Čobánka, Piliška Čaba, Dorog, či Ostrihom. O peštianskych Slovákoch už ani nehovorím. A aká je tam situácia v slovenskosti dnes? Slovenská škola nie je (samozrejme, pánboh zaplať aj za pokusy s výučbou slovenčiny v niektorých škôlkach a základných školách). Zopár krčiem má názvy aj v slovenčine. A po treťom či štvrtom pive zistíte, že viacero aj mladších chlapov sa dá s vami do slovenskej reči, čo aj dosť lámavo. Poteší to, ako človeka poteší slovenská odpoveď na slovenský pozdrav od star-

ších ľudí na ulici. Samozrejme pri vstupoch do týchto šiestich obcí vás vítajú aj tabule so slovenskými názvami, a niektoré názvy sú v slovenčine aj na úra-doch a iných inštitúciách. Dúfajme, že vydržia čo najdlhšie aj so slovenskými zástavami na o-becných úradoch. (Ozaj, nevšimol som si, je v Mlynkoch na obecnom úrade slovenská vlajka?) Na Slovensku sa nájde dosť ľudí - príslušníkov maďarskej menšiny, ktorí si vyvesia maďarskú vlajku. Je toto možné vidieť (teda slovenskú vlajku na súkromnom dome) v Maďarsku?

Ešte jedna vec poteší, slovenské názvy ulíc. Má to však háčik (alebo poriadny hák?). Maďarské názvy nekopírujú slovenský originál. Prečítajte si tohtoročný februárový článok v Ľudových novinách - „Nové dvoj-языčné názvy v Číve“ a zistíte, že ulica Za Rybníčky je Viola u. a Vršek je Kossuth u. Toto je, ako to volám, plazivá maďarizácia. Prejde pár rokov, počet Slovákov v obci klesne, dvojязыčné názvy sa zrušia a už len historici budú vedieť, že tu žili Slováci, inak po nich nezostane doslova ani stopa. A toto platí aj pre Mlynky a Senváclav, v týchto obciach som si to všimol. Proti takejto národnostnej politike je potrebné protestovať a neobstoja argu-menty, koľko by to stálo peňazi prepisovať v dokladoch. Avšak k tomu je potrebná dobrá vôľa a právna norma zo strany väčšinového národa. Odhodláš sa na to? Situácia za súčasného starostu v Mlynkoch tomu nenaseďuje.

Podobne ma dráždi kostol v Huti. Prečo tabule na jeho priečelí nie sú v prípade kardinála Rudnaya dvojязыčné, prečo Rudnay nehovorí o svojej slovenskosti (slávny výrok „Slovák som a keby som bol aj na Petrovom stolci Slovákom ostane-m“) aj po maďarsky? Toto je až hrubé zaznávanie slovenského vkladu do spoločnej histórie. A najmä prečo texty v kostole po ste-nách sú len po maďarsky? Je to veľká neúcta voči pôvodným obyvateľom. Prečo svätý Ladi-slav má v Senváclave text na pomníku len po maďarsky? Podobne ma trochu hnevá Santov a najmä novovybudovaná kaplnka nad obcou. Prečo tam nie je ani kus slovenského slova, ani v materiáloch o tomto peknom počíne? Prečo na území voľakedy čisto slovenskej obce

sú na prístupovej ceste ku kaplnke mýtické postavy Maďarstva? Nič proti nim. Ale už len z hľadiska historickej rovnoprávnosti a slovenského vkladu do histórie Santova mali by tam stáť aj sochy Cyrila, Metoda, či Svätopluka. Piliš bol preukázateľne pred maďarským honfoglálošom súčas-ťou Veľkej Moravy! Prečo má v Mlynkoch pomník kráľ Belo a prečo tam nie je výrazný po-mník slovenského znovuosídlenia obce? Česť Čívanom, ktorí niečo také majú. Prečo v Kestúci nie je pamätná tabuľa či dokonca pomník Jozefa Šrobára, ktorého dlhoročné pôsobenie bolo požehnaním pre obec? A tiež by sa tu žiadala kamenná pripomienka spisovateľa Tajovského, či vedca Štefana Janáka. Obec zviditeľnila a je to kus prežitej histórie Slovákov v Piliši. Ak si ju nebudú pripomínať samotní Pilišania, tak kto?

Nájde sa zopár národopisných domov. Navštívil som ten v Huti a vyjadrujem veľké uznanie. Prečo nie je v každej aj pilišskej obci takýto muzeálny dom obohatený o históriu Slovákov v tejto obci? Neviem, ale pýtam sa, je v celomaďarskom skanzene v Senondreji slovenský dom z Dolnej zeme a tiež slovenský dom z Piliša? Nebolo by už potrebné pripomenúť podiel Slovákov na existencii a vývoji Ostrihomu? Povzdych: Aspoň tlačенých sprievodcov po Ostrihome keby vydávali po slovensky.“ Nedozrel čas zriadiť vo Vyšehrade múzeum Jozefovi Viktorínovi za spoločné služby pre Slovákov i Maďarov (dokonca i pre tam žijúcich väčšinových Ne-mcov)? A nedozrel čas zriadiť Múzeum slovenskej kultúry v Maďarsku? S centrálnym pra-coviskom v Budapešti, ale určite aj s expozíciami v Čabe a trebárs v Mlynkoch. Niečo podobné majú Maďari na Slovensku ako súčasť Slovenského národného múzea s centrálnou expozíciou v Bratislave a s pobočkami v Dolnej Strehovej

(Dokončenie z 1. strany)

Neustále ho ženie stať sa bezvýhradne „všetkým pre všetkých“ (por. 1Kor9, 22). Služiť Kristovi - považoval za svoju česť a výsadu. Benátsky patriarcha Albino Luciani, neskorší pápež Ján Pavol I., vo svojej svetoznámej knihe „Illustrissimi“ (z tal. prel.: Veľvážení) k tomu píše: „Myslím na svätého Pavla: uponiženia, biče a nátlak ho neskľučujú, lebo je veľkodušný; extázy, zjavenia a úspechy ho nevyvyšujú, lebo je ponížený. Ponížené píše: „Som najmenší z apoštolov.“ Jeho veľkodušnosť a odvahy, s akou sa vrhá do nebezpečenstiev, prezrádzajú slová: „Všetko môžem v tom, ktorý ma posilňuje“. Je ponížený, ale v správnom čase a na správnom mieste vie byť aj hrdý: „Sú oni farizeji? Aj ja ... Sú Kristovi služobníci? Ešte nerozumnejšie hovorím: Tým viac ja.“ Zarádzuje sa pod ostatných, ale v povinnosti sa nedá skloniť ničím a nikým. Vlny hodia o úskalí loď, na ktorej sa plaví; hryzú ho vretnice; pohania, Židia a falošní kresťania ho vylučujú a prenasledujú; palicu-jú ho a hádzajú do väzenia; každý deň akoby zomieral. Myslia si, že ho zastrešili, zničili. On sa však znova objaví čerstvý a svieži a pritom uistuje:

(Imre Madách) a Sklabinej (Mikszáth). Nehovoriac o múzeách, ktoré pripomínajú kultúru a históriu Maďarov v Dunajskej Strede, Komárne, Modrom Kameni, Šahách a inde. A nie sú to malé národopisné domy! Aj takto by sa zmiernil maďarský deficit voči svojim Slovákom.

Možno som sa trochu s úsmevom vyjadril o takých akciách ako šiškový festival v Mlynkoch. Pritom som všetkými prstami za ich konanie. Ale! Prečo bol pútač v dedine len v maďarčine (aspoň ten jeden čo som videl)? Prečo letáčky o kavaládě a šiškiade neboli dvojязыčné? Aj ten na Jánošíkovej krčme v Senváclave bol v maďarčine. Ja viem, že všetci Slováci v Maďar-sku rozumujú maďarsky, ale takto sa slovenské povedomie a hrdosť na slovenstvo nepestuje...

Pred chvíľou ma upozornili na článok pre väčších školákov o Matúšovi Čákoví v Ľudových novinách č. 7/2009. Trestuhodne sa zanedbalo pripomenúť, že aj dnešní Slováci v Maďarsku žijú na miestach spojených s jeho pôsobením. Pred 700 rokmi boli rokovania s kardinálom Gentilisom (v článku Gentile) práve na Kékeši - v dnešnom Senváclave. Hoci Ľudové noviny to v októbri minulého roka pripomenuli, článok značky (jl) si tieto súvislosti - pre Slovákov v Maďarsku významné - nevšima. Škoda, ako sa to dalo dobre využiť vo vyučovaní na slovenských školách.

V absolútnom verejnom nedostatku slovenčiny a slovenského ducha vidím hlavnú príčinu neutešeného stavu slovenskej menšiny v Maďarsku. A dovoľujem si vysloviť názor na riešenie tej-to situácie, ktorý sa určite nebude páčiť ani samotným Slovákom v Maďarsku. Systematickú, až povinnú slovaki-záciu Slovákov v Maďarsku. A to aj tlakom väčšinového maďarského národa. Veľkorysosť Maďarov je v tomto smere potrebná. Aj moje poznámky ukazovali na biele miesta slovenského povedomia v Maďarsku.

JOZEF SCHWARZ
Pilišan voľbou
www.luno.hu

Portál Slovákov v Maďarsku

Pavlova cesta

(Dokončenie z 1. strany)

Neustále ho ženie stať sa bezvýhradne „všetkým pre všetkých“ (por. 1Kor9, 22). Služiť Kristovi - považoval za svoju česť a výsadu.

Benátsky patriarcha Albino Luciani, neskorší pápež Ján Pavol I., vo svojej svetoznámej knihe „Illustrissimi“ (z tal. prel.: Veľvážení) k tomu píše: „Myslím na svätého Pavla: uponiženia, biče a nátlak ho neskľučujú, lebo je veľkodušný; extázy, zjavenia a úspechy ho nevyvyšujú, lebo je ponížený. Ponížené píše: „Som najmenší z apoštolov.“ Jeho veľkodušnosť a odvahy, s akou sa vrhá do nebezpečenstiev, prezrádzajú slová: „Všetko môžem v tom, ktorý ma posilňuje“. Je ponížený, ale v správnom čase a na správnom mieste vie byť aj hrdý: „Sú oni farizeji? Aj ja ... Sú Kristovi služobníci? Ešte nerozumnejšie hovorím: Tým viac ja.“ Zarádzuje sa pod ostatných, ale v povinnosti sa nedá skloniť ničím a nikým. Vlny hodia o úskalí loď, na ktorej sa plaví; hryzú ho vretnice; pohania, Židia a falošní kresťania ho vylučujú a prenasledujú; palicu-jú ho a hádzajú do väzenia; každý deň akoby zomieral. Myslia si, že ho zastrešili, zničili. On sa však znova objaví čerstvý a svieži a pritom uistuje:

„Som si istý, že ani smrť, ani život ... ani prítomnosť, ani budúcnosť ... ani výška, ani hĺbka, ani nijaké iné stvorenie nás nebude môcť odlúčiť od Božej lásky, ktorá je v Kristovi Ježišovi.“

Keď teda chceme nájsť tajomstvo požehnaného pôsobenia Apoštola národov, znova a znova si prečítajme jeho Hymnus na lásku. Tu nájdeme odpoveď, čo viedlo svätého Pavla v jeho veľkolepom misonárskom životnom diele. Bola to Láska, živena zo stretnutia s Ježišom Kristom.

Láska je teda aj dnes rozhodujúcou silou pre vznik, udržanie i zveladenie každého kresťanského spoločenstva a jeho jednoty. Je potrebné ju rozvíjať, posilňovať - učiť sa jej. Kde chýba táto nadprirodzená sila v spoločenstve, v spolunažívaní, pri riešení životných otázok, tam nastupuje sebeckto, úpadok, rozpad a strata citu pre dobro Kresťan.

Pravý kresťan sa však aj dnes pozná podľa rozpoznávajúceho znaku, ktorý vytýčil Pán Ježiš pri poslednej večeri: „Podľa toho poznajú všetci, že ste moji učeníci, keď sa budete navzájom milovať“ (por. Jn 13,35). Apoštol Pavol bol pravý kresťan a láska jeho životná cesta. Aký príklad pre nás!

RUDOLF MASLÁK

Začiatky organizovanej a uvedomelej spolupráce medzi Slovákmi a Chorvátmi siahajú do prvej polovice 19. storočia. Bolo to obdobie tzv. jari národov, ktorá v konečnom dôsledku ovplyvnila a určila ďalšie smerovanie slovensko-chorvátskych vzťahov. Zrodila sa v konkrétnych historických podmienkach :

- Slováci i Chorváti ako súčasť mnohonárodnej habsburskej monarchie a Uhorska,
- národná (Slovania) a konfesionálna (katolíci) príbuznosť oboch národov,
- dedičstvo osvietených reforiem a pokračujúce šírenie osvietenských myšlienok,
- pod vplyvom osvietenstva a francúzskej buržoáznej revolúcie formovanie moderných národov,
- romantické myšlienky o veľkosti a skvelej budúcnosti slovanských národov (panslavizmus, juhoslovanstvo),
- kríza viedenského absolutizmu a silnejúca maďarizácia.

Okrem týchto spoločných prvkov boli vzájomné vzťahy Slovákov a Chorvátov ovplyvnené aj ich špecifickými znakmi:

- Od svojho začlenenia do Uhorska v 12. storočí bolo Chorvátsko - na rozdiel od Slovenska - osobitnou administratívnou a cirkevnou jednotkou s tradíciou svojej štátnosti reprezentovanou osobou bána (najvyšší štátny predstaviteľ), saborom (snemom) a chorvátskou šľachtou.
- Mentalita a národná hrdosť Chorvátov bola v oveľa väčšej miere ako u Slovákov poznačená obrannými vojnami proti Turkom (15.-18. st.). Časť chorvátskeho obyvateľstva ušla pred Turkami na sever Uhorska a niektorí sa usadili aj na juhozápadnom Slovensku.

- Národná povaha a náboženské presvedčenie Chorvátov boli paradoxne posilnené susedstvom s pravoslávnm a neskôr s moslimským obyvateľstvom, pocitom ohrozenia zo strany Turkov a blízkosťou Ríma. Na rozdiel od Slovenska v Chorvátsku reformácia nenašla väčšiu odozvu.

- Všetky tieto prvky priamo alebo nepriamo ovplyvnili aj slovensko-chorvátske vzťahy počas druhej svetovej vojny, čoho dokladom sú aj výroky a činy predstaviteľov oboch štátov. Preto ich nemožno nespomenúť. Či ich mysleli vážne alebo sa za nimi skrýval propagandistický účel, je už iná vec.

Spolupráca nadobudla väčší význam počas národného obrodnenia, v boji za národné práva Slovákov v 30. a 40. rokoch 19. storočia. Počas revolúcie 1848-1849 spoločne vystupovali na obranu svojich národných práv. V júni 1848 sa v Prahe konal Slovenský zjazd, na ktorom sa zúčastnili aj slovenskí a chorvátski národovci.

Spoločne s inými národnými požadovali federalizáciu habsburskej monarchie. „Keďže zaslepený nacionálny hegemonizmus maďarských revolucionárov bol namierený nielen proti Slovákom, ale proti všetkým nemaďarským národom Uhorska, slovenskí vodcovia nadviazali úzke kontakty s Chorvátmi a vojvodinskými Srbmi s cieľom organizovať spoločný ozbrojený odboj a donútiť tak maďarskú vládu rešpektovať oprávnené národné požiadavky.“

Jeden z hlavných predstaviteľov Chorvátov bol aj bán Josip Jelačić. Pod vplyvom jeho povstania v Chorvátsku sa politické a vojenské vedenie Slovenskej národnej rady rozhodlo uskutočniť ozbrojenú výpravu slovenských dobrovoľníkov na Slovensko.

Aj napriek tomu, že sa Slovákom počas revolúcie nepodarilo dosiahnuť také štátoprávne postavenie, aké už mali Chorváti, veľmi rýchlo sa rozdiel medzi nimi v národnoemancipačnom procese zmenšoval. Nemali zásluhu na tom majú aj niektorí Slováci, ktorí pôsobili v Chorvátsku. Slovenský básnik Ján Kollár bol v úzkom styku s vodcom ilýrského (chorvátskeho) hnutia Ljudevitom Gajom.

Ján Haulík, rodák z Trnavy, bol prvým záhrebským arcibiskupom. Najprv sa stal ostrihomským kanonikom a členom uhorskej miestodržiteľskej rady. Potom odišiel do Chorvátska, kde sa stal záhrebským prepoštom (1832), záhrebským biskupom (1837) a keď toto biskupstvo bolo povýšené na arcibiskupstvo, aj prvým záhrebským arcibiskupom (1852 alebo 1854). V roku 1856 ho pápež

JÁN TKÁČ

Slovensko - chorvátske vzťahy pred druhou svetovou vojnou

menoval do kardinálskeho stavu. Na svojom novom pôsobisku založil niekoľko kláštorov a kostolov. Bol aj politicky činný. Jeho zásluhou bolo v Záhrebe založené národné divadlo, ktoré bolo otvorené hrou Drotár od Jána Palárika. Dal podnet na vybudovanie národného domu, kde našla domov aj Matica ilýrska a múzeum. Haulíkovým pričinením bol založený prvý chorvátsky učiteľský ústav a v roku 1848 založil prvý katolícky časopis v Chorvátsku. Neskôr v Záhrebe založil „Hrvatsko književno društvo svetog Jeronima“ (Chorvátska literárna spoločnosť sv. Hieronyma), ktorý mal šíriť chorvátsku katolícku literatúru.

Prvý predseda Matice slovenskej Štefan Moyses sa tiež zapísal do politických, cirkevných a kultúrnych dejín Chorvátska. V 30. rokoch 19. st. pôsobil v Záhrebe ako profesor filozofie a potom ako cenzor záhrebskej tlače. Keďže sa jeho činnosť v tomto úrade nepozdávala uhorským úradom, bol odvolaný. V roku 1847 sa stal záhrebským kanonikom. Na čele chorvátskej delegácie obhajoval záujmy Chorvátov na Uhorskom sneme v Bratislave. Po návrate do Chorvátska ho bán Josip Jelačić (1848-1859) vymenoval na čelo bánskej rady. Svojím taktickým, ale dôsledným a vytrvalým vystupovaním vo Viedni vymohol povýšenie záhrebského biskupstva na arcibiskupstvo (15. 8. 1850). Ešte predtým z poverenia Ljudevita Gaja a záhrebského biskupa Juraja Haulíka vymohol vo Viedni, aby sa chorvátskym bánom stal J. Jelačić. Počas silnejúcej maďarizácie úspešne bojoval za povznesenie chorváčtiny.

Neskôr v Chorvátsku žil aj slovenský spisovateľ Martin Kukučín, ktorý pri písaní svojich diel čerpal námety z chorvátskeho prostredia. Najvýznamnejšie sú romány Dom v stráni (1904), ktorý napísal na ostrove Brač, kde pôsobil ako lekár, a Mať volá (1926-1927), ktorý napísal medzi chorvátskymi vystaľovalcami v Patagónii (Chile). Oženil sa v Chorvátsku a zomrel v chorvátskom kúpeľnom mestečku Lipik (1928).

V roku 1871 sa konalo slávnostné otvorenie záhrebskej univerzity. Pozvaní boli predstavitelia všetkých vedeckých ustanovizní a národov v monarchii. Jedinou ustanovizňou, ktorá mohla zastupovať Slovákov, bola Matica slovenská. Na čele delegácie Matice slovenskej sa nachádzali Andrej Radlinský, Martin Čuleň a František Viťazoslav Sasinek. Podobne ako predstavitelia iných delegácií mal za Maticu slovenskú prejav M. Čuleň. Okrem iného hovoril aj o pomeroch na Slovensku, o snahe uhorskej vlády zatvoriť slovenské gymnáziá a Maticu slovenskú. Počas osláv sa uskutočnilo aj stretnutie jednotlivých členov hostujúcich delegácií s katolíckym biskupom z mesta ?akovo (Djakovo - Slavónsko) a najvýznamnejším predstaviteľom chorvátskeho národného hnutia Josipom Jurajom Strossmayerom. J. J. Strossmayer mal čulé kontakty aj s Čechmi, Srbmi, Rusmi a s predstaviteľmi pravoslávnych cirkví v týchto krajinách.

Na území djakovského biskupstva žilo najviac Čechov a Slovákov v Chorvátsku. Usadili sa - spolu s mnohými pravoslávnyimi Srbmi - v priebehu 18. a 19. storočia na území, ktoré bolo potrebné kolonizovať po odchode Turkov.

Maďarská tlač veľmi kritizovala celé podujatie, lebo na verejnosti boli vraj iba dve maďarské zástavy, obyvateľstvo sa k maďarskej delegácii správalo rezervovane a na oslavách nebol ani jeden prípitok na jej počesť. Slovákov naopak všade srdečne vítali a boli centrom pozornosti. Po tejto návšteve slovenských predstaviteľov sa ešte vystupňovalo úsilie uhorskej vlády zatvoriť Maticu slovenskú a slovenské gymnáziá.

Rozvoj národného hnutia a vzájomná spolupráca sa po rakúsko-maďarskom (1867) a chorvátsko-maďarskom vyrovná-

ní (Nagodba - 1868) sťažili, čo bolo zapríčinené aj zosilnenou maďarizáciou. Taktiež všeslovanské idey stratili v oboch národoch prívrecov. Vznikli nové politické zoskupenia, ktoré sa rozchádzajú v otázkach, s kým v nových pomeroch spolupracovať, na čiu pomoc sa spoliehať (na Viedeň, na Rusko, na Budapešť, na slovanské národy alebo nemaďarské národy v monarchii, resp. iba na seba) alebo aké štátnopolitické koncepcie preferovať. Slováci sa rozchádzali v názoroch, či požadovať federalizáciu monarchie, alebo autonómiu v Uhorsku. Chorváti sa rozchádzali v názoroch, či požadovať federalizáciu monarchie, zjednotenie s ostatnými južnými Slovanmi (juhoslovanstvo), vytvorenie „veľkého Chorvátska“, alebo sa uspokojiť s existujúcim stavom stanoveným vyrovnaním.

Chorvátsko-maďarské vyrovnanie poskytlo Chorvátom autonómne práva a zakotvilo ich národnú svojbytnosť a štátnosť v miere, o akej napríklad Česi v tej dobe len snivali.

Na druhej strane však Chorvátsko stratilo finančnú samostatnosť, nestalo sa rovnoprávnym partnerom Uhorska, naopak, ocitlo sa pod tuhou a všestrannou kontrolou budapešťanskej vlády. Vyrovnanie bolo nesporne účinnou brzdou maďarizačného tlaku.

Situácia na Slovensku bola diametrálne odlišná a oveľa ťažšia pre národný vývin Slovákov. V rokoch 1874-1875 vláda postupne zatvorila tri slovenské gymnáziá a 6. apríla 1875 uhorské ministerstvo vnútra zrušilo aj slovenskú kultúrnu inštitúciu - Maticu slovenskú. Vrcholom cynizmu bolo, že jej majetok sa použil na činnosť maďarizačných spolkov na Slovensku. Ministerský predseda Kálmán Tisza na zasadnutí uhorského snemu verejne vyhlásil, že „nijaký slovenský národ v Uhorsku nepozná“.

Rozdielne podmienky v týchto častiach monarchie mali za následok postupné vzdaťovanie záujmov oboch národov. V takej ťažkej situácii sa Slováci čoraz viac orientovali na spoluprácu so Srbmi a Rumunmi, s ktorými zdieľali rovnaký osud.

Na prelome 19. a 20. storočia sa Slováci zase orientovali na spoluprácu s českým národom, ktorý bol Slovákom najbližší a žil v neporovnateľne lepších podmienkach.

K zbliženiu Chorvátov s ostatnými utláčanými národnými monarchie prišlo za 1. svetovej vojny, kedy spoločne deklarovali nespokojnosť s pomermi v Rakúsko-Uhorsku.

„Významnou akciou na podporu idey rozbitia habsburskej monarchie bol kongres utláčaných národov Rakúsko-Uhorska, ktorý sa uskutočnil v apríli 1918 v Ríme. Zástupcovia Českoslovákov, Juho-slovanov, Rumunov, Poliakov a Talianov z podunajskej ríše tu deklarovali pranie svojich národov, aby im bola poskytnutá úplná nezávislosť, resp. aby sa mohli spojiť (v prípade Juho-slovanov, Talianov, Rumunov, Poliakov) so svojimi súkmeňovcami žijúcimi za hranicami ríše. Kongres označil Rakúsko-Uhorsko za nástroj nemeckej a maďarskej nadvlády nad týmito národmi a za prekážku uzavretia mieru v Európe.“

Tieto požiadavky sa podarilo splniť po vojne, keď sa Rakúsko-Uhorsko rozpadlo a na jeho troskách vznikli nové štáty, medzi ktoré patrili aj Československo a Juhoslávia.

Versaillský systém mierových zmlúv podpísaných na parížskej mierovej konferencii mal zaručiť stabilitu pomerov v Európe. Namiesto toho však zasial semeno rozporov, ktoré sa veľmi ťažko riešili. Tie neboli len vonkajšieho rázu, spôsobené nespokojnosťou porazených a sčasti aj víťazných štátov, ale vyplývali aj z podstaty novovzniknutých štátov. Medzi ne patrili najmä Československá republika a Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov (Kráľovstvo SHS, od 1929 Kráľovstvo Juhoslávia).

Oba vznikli ako „národné štáty“ na

základe samourčovacieho práva, hoci ani v jednom z nich žiadny národ nemal nadpolovičnú väčšinu. Keďže išlo o multietnické štáty, bolo potrebné konštruovať širší štátotvorný národ, ktorý by bol politickým pilierom nového štátu. V Československu to bol jeden československý národ a v Juhoslávii trojediný srbsko-chorvátsko-slovinský národ. Podporené boli ideológiou čechoslovakizmu a juhoslovanstva. Tieto účelové predstavy v sebe skrývali mnoho historicky podmienených problémov, ktoré sa vynárali postupne počas ďalšej existencie týchto štátov. Spoločným znakom bola aj unitárna, centrálna forma štátov, ktorá vyvolávala odstredivé tendencie jednotlivých regiónov a národov. Situácia v Československu bola v každom ohľade lepšia ako v Juhoslávii. Kultúrne a konfesionálne rozdiely neboli až také veľké a boli skôr pozitívnym prínosom. Nedostatkom bola rozdielna hospodárska rozvinutosť jednotlivých častí a z toho vyplývajúce sociálne problémy. Československo bolo parlamentnou demokratickou republikou, čo do určitej miery amortizovalo národné, politické, hospodárske a sociálne problémy. Aj napriek nedostatkom Československo umožnilo národnú emancipáciu Slovákom a iným národom. V porovnaní s Uhorskom to bola pozitívna zmena. Postupne národná emancipácia vyústila do požiadavky autonómie živenej nerešpektovaním slovenských špecifik a ignorovaním slovenskej otázky zo strany pražskej vlády. Hlavnou nositeľkou tohto smeru bola Hlinkova slovenská ľudová strana na čele s Andrejom Hlinkom. Vnútorne rozpory využívali aj strany národnostných menšín nespo-kojných s ich novým postavením v ČSR.

Kráľovstvo SHS vzniklo spojením veľmi rozdielnych regiónov, ktoré striedavo podliehali kultúrnym vplyvom Byzancie, osmanského ríše, habsburskej monarchie, Talianska, Nemecka a dokonca aj Francúzska (ilýrske provincie). Juhoslávii chýbali prirodzené komunikácie, ktoré by spájali jednotlivé regióny. Obyvateľstvo tvorili veľmi blízke, ale súčasne veľmi vzdialené komunity s odlišnou kultúrou. Pravoslávni Srbi tvorili asi tretinu, Chorváti asi pätinu a Slovinci len 8% obyvateľstva. Slovinci a Chorváti patrili sociálne a politicky ku komunitám stredoeurópskeho typu. Juho-slovanovia z habsburskej monarchie sa považovali za pokrokovjších ako ostatné balkánske národy. Srbi z bývalého srbského kráľovstva naopak odmietali ich mocenské nároky. Kráľovstvo SHS bolo aj konfesionálne rôznorodou krajinou: pravoslávni Srbi a Macedónci, katolícki Chorváti a Slovinci a moslimskí slovenskí Bosniaci, Albánci a Turci. Žila tam aj početná maďarská a nemecká menšina. Najzložitejšia národnostná situácia bola v Bosne, Vojvodine a Macedónsku a kedykoľvek mohla vyústiť do konfliktov.

Ako celok bolo Kráľovstvo SHS zostalo agrárnou krajinou s málo rozvinutým priemyslom. Veľké rozdiely boli predovšetkým medzi krajinami, ktoré boli súčasťou Rakúsko-Uhorska, a južnými username Srbska, Čiernej hory a veľmi zaostalým Macedónskom a Kosovom.

V prvom období bolo Kráľovstvo SHS parlamentnou monarchiou so silnou pozíciou kráľa Alexandra I. Karadjordjeviča, ktorý podporoval strany s prevažne srbským členstvom. Bol to štát, kde hlavné slovo mali Srbi. Najťažšie to niesli Chorváti, lebo v bývalej monarchii mali vždy určitú autonómiu. Postavenie iných národov najmä Maďarov, Macedóncov a Albáncov bolo ešte horšie. „Aj keď vláda Kráľovstva SHS podpísala 9. decembra 1919 dohodu o ochrane menšín, nebrala ju vážne, rovnako ako ani iné vlády vo vtedajšej juhovýchodnej Európe.“

Najväčšou nesrbskou stranou v Kráľovstve SHS bola Chorvátska sedliacka strana na čele so Stjepanom Radićom. Bola to masová a v pravom slova zmysle národná strana, ktorá postupne absorbo-

vala skoro všetky chorvátske strany. Obsahom jej programu bolo chorvátske štátne právo, pozemková reforma a decentralizácia štátu. Bola za spoluprácu so Srbmi, ale ju podmieňovala uznaním špecifik chorvátskej národnej svojbytnosti a štátnosti. Po vzniku Kráľovstva SHS pod vplyvom agresívnej srbskej asimilačnej politiky základnou platformou jej politiky sa stal chorvátsky nacionalizmus. Bola to strana tradične konfesionálna.

Parlamentná demokracia v Kráľovstve SHS fungovala ako-tak do roku 1927, keď začal ako hlavný ústavný činiteľ vystupovať kráľ Alexander I. a jeho dvorná kamarila. Ignoroval parlament a do vlády dosadzoval svojich dôverníkov. Parlament sa postupne zmenil na miesto nevyberaných politických útokov, ktoré často prerástli do zvád a bitiek medzi poslancami. Vyvrcholením tragédie juho-slovenského parlamentarizmu, ktorý nedokázal riešiť politické problémy a zapríčinil sklamanie obyvateľstva bez rozdielu národnosti, bola strelba v parlamente. V r. 1928 poslanec vládnucej Srbskej radikálnej strany striedal na poslancov chorvátskej zjednotenej opozície. Traja poslanci zraneniam podľahli, medzi nimi aj vodca HSS Stjepan Radić. Tento incident vyvolal rozsiahle protivládne demonštrácie hlavne v Chorvátsku. HSS prešla do opozície a posilnili sa krajne ľavicová Komunistická strana Juhoslávie (KPJ, od 1921 v ilegálite) a krajne pravicová Chorvátska strana práva (HSP - Chorvátska štátoprávna strana), ktorá požadovala nezávislosť Chorvátska.

Nespokojnosť s parlamentarizmom, ku kríze ktorého aj sám prispel, využil kráľ Alexander I. a 6. januára 1929 uskutočnil štátny prevrat. „Odvolal vládu, zrušil ústavu a vyhlásil novú, podľa ktorej boli zakázané strany založené na náboženskom, etnickom alebo regionálnom princípe. Za legálne uznala iba novozaložené centralistické strany, ktoré sa identifikovali s režimom“ (Juhoslávanská národná strana). Kráľ podporovaný prevažne srbskou armádou sa stal neobmedzeným vládcom.

Aj napriek nesporne nedemokratickému činu bol Alexandrov prevrat schválený jeho spojencami z Malej dohody (1921). Tá bola namierená proti revizionistickým snahám Maďarska obnoviť veľké Uhorsko a snahám Habsburgovcov získať opäť uhorskú korunu. Vzťahy medzi štátmi Malej dohody boli dobré. Demokratický charakter Československa a snahu zveľaďovať vzájomné styky využívali na vzájomné kontakty aj jednotlivé organizácie, strany a jednotlivci. Nadobúdali pritom rozličné podoby, čo záviselo od ich charakteru. Približne ich môžeme rozdeliť na:

- organizácie, strany a podujatia, ktoré vychádzali z oficiálnych ideológií Malej dohody, čechoslovakizmu a juho-slovanstva,

- organizácie, strany a podujatia, ktorých spoločným menovateľom bol legálny zápas za autonómiu a svojbytnosť najmä Slovákov a Chorvátov; tento prúd predstavoval kontinuitu s podobnými hnutiami v 19. storočí, od ktorých prevzal aj väčšiu časť myšlienkovvej a ideologickej bázy, ale postupne sa radikalizoval a približoval k tretej skupine, ktorú tvorili

- organizácie, strany a podujatia radikálneho, šovinistického, fašistického a antisemitského zamerania, ktoré boli priamo alebo nepriamo prepojené, využívané alebo organizované zahraničnými spravodajskými službami alebo iredentistickými skupinami najmä susedných štátov; pôsobili ilegálne, z rôznych dôvodov boli proti existujúcemu versaillskému poriadku a často vznikali odštiepením sa od organizácií predošlého typu,

- ľavicové, komunistické organizácie, strany a podujatia, ktoré boli riadené Kominternou z Moskvy.

Iba niektoré z týchto kontaktov mali dlhšie trvanie. Tie, čo pretrvali do vzniku samostatnej Slovenskej republiky a boli politicky príbuzné, boli prehlbované a ideologicky zdôvodňované. Ich dôležitosť bola ovplyvnená konkrétnou medzinárodnou politickou situáciou v strednej Európe a mocenským postavením jednotlivých smerov a osôb v slovenskej politike.

(Pokračovanie v budúcom čísle)

14. marec 1939. Jednými označovaný za dovŕšenie národného-emancipačných snáh, inými za najtragickejší dátum v modernej histórii slovenského národa. Ani po sedemdesiatich rokoch nepanuje zhoda pri hodnotení tejto udalosti, ktorou sa začala písať história prvej Slovenskej republiky. Naopak, rozpory súvisiace s touto otázkou sa iba vyhrcoujú, názorová priepasť medzi oboma táborami sa stále viac prehĺbuje: Išlo o danajský dar, či dar z nebies v podobe samostatného štátu? Bola to jednostranná iniciatíva Nemcov, či zavŕšenie úsilia slovenskej politiky? V našom rozprávaní tieto otázky zostanú bez odpovedí... Pokúsime sa iba zrekonštruovať cestu, na konci ktorej bol onen magický 14. marec 1939.

Alexander Mach, šéf Úradu propagandy, 29. novembra 1938: „Sestry a bratia! V dejinách prvý raz prikračuje slovenský národ k urne, aby sa slobodne osvedčil, či chce zákonodarný slovenský snem, či chce, aby boli splnené odveké túžby národa, či chce položiť základy slovenského štátu, či chce mať slobodné Slovensko! Ktorému Slovákov by nezaplesalo srdce, keď môže splniť, po čom túžili a začo bojovali i mŕli najlepší synovia národa cez Bernoláka, Štúra, Hurbanovcov, Moysesa a Kuzmányho, cez martýrov v Černoveji, cez žaláre Hlinkove a cez utrpenie veľkých tisícov slovenského roľníctva, robotníctva a inteligencie. S akou radosťou by kráčať k urne Rázus a najmä Hlinka, s akou radosťou kráčať by k urne martýr boja za autonómiu Mikuš, Šoltys, Hanušovský, martýri z Námestova a ostatní. S akým nadšením kráčali by k tej istej urne Slováci, ktorí vinou starých hriechov neslovenského režimu boli vyhnaní alebo odtrhnutí a čakajú v cudzine na návrat do vlasti! Vy Slováci a Slovenky, ktorí ste zostali tu pod Tatrami vedzte, že na Vás sa pozerá náš slávny vodca Andrej Hlinka, ktorého boj teraz dokončievate!

Vedzte, že na Vás sa díva 700 tisíc Slovákov amerických a státisíce Slovákov roztratených po všetkých častiach sveta. Na Vás sa dívajú Slováci spoza hraníc ešte krváčajúcich! Pozerajú sa na Vás s vierou a veľkou dôverou vo Vašu statočnosť! Pozerajú sa na Vás s nádejou, že Vy zjednotení v jednotnú Hlinkovú armádu pod zástavou suverénneho slovenského národa svojím rozhodnutím položíte základy silného slovenského štátu, šťastného slobodného Slovenska, ktoré bude ochrancom všetkých Slovákov z celého sveta a do ktorého sa raz vrátia násilím a neprávom odtrhnutí bratia a sestry naše!“

V prejave Alexandra Macha sa už jednoznačne hovorí o „základoch silného slovenského štátu“. Mach tento prejav nahral v rozhlase k pripravovaným voľbám do Snemu Slovenskej krajiny, ktoré sa konali ani nie o tri týždne neskôr. Vo vtedajších voľbách, ktoré podľa nezainteresovaných pozorovateľov neprebehli celkom v súlade so zákonom, hlasovalo 98% voličov za jednotnú kandidátku Hlinkovej slovenskej ľudovej strany - Strany slovenskej národnej jednoty (HSES

- SSNJ). Zavŕšil sa tak takmer 20 ročný proces úsilia o slovenský parlament, ktorý tvoril základ autonómie Slovenskej krajiny, vyhlásenej 6. októbra 1938. Občania Slovenska vyslovili vtedy jednoznačný súhlas s autonómiou, teda nie so slovenským štátom, ako sa to snažil naznačiť Mach vo svojom prejave. Zároveň treba jasne konštatovať, že slovenský štát nemala vo svojom programe

SVĀTOSLAV MATHÉ

Čo predchádzalo 14. marc 1939

žiadna z vtedajších politických strán, čo platí nielen o roku 1938, ale aj o celej 20 ročnej existencii Československa. Neznamená to ale, že počas tohto obdobia bolo riešenie otázky štátoprávneho postavenia Slovenska hladkou a bezproblémovou záležitosťou. Práve naopak!

Ako je známe, Martinská deklarácia bola podpísaná 30. októbra 1918. Už na druhý deň časť jej signatárov rokovala práve o štátoprávnom postavení Slovenska v novej republike. Táto téma rezonovala aj v slovenskom klube revolučného Národného zhromaždenia. Dokonca v rámci Slovenskej národnej rady bola menovaná pracovná skupina, ktorá mala navrhnúť ako túto otázku riešiť. Netreba ale zabúdať aj na to, že „koncesiu“ na založenie štátu nedostali od Dohody Česi a Slováci, ale politický národ Českoslovákov. Hlavne z tohto dôvodu museli pred Dohodou vystupovať jednotne, opakujeme, ako jeden politický národ. To bol aj dôvod, prečo Milan Hodža na poslednú chvíľu vyradil z Martinskej deklarácie požiadavku, aby na mierovej konferencii mali Slováci svoju vlastnú delegáciu.

Ferdinand Juriga, v československom parlamente roku 1920: „Treba smerovať k decentralizácii, k samospráve, aby sa vyvinula Republika na základe skutočne demokratickom, na základe federalistickom, lebo federalizmus, to je systém budúcnosti.“ Po chvíli však dodáva: „Dobre vieme, že dnes sme na to slabí!“

Toto bola jedna zo stoviek, či tisícov epizód, ktoré sa udiali v československom parlamente pri diskusiách o riešení štátoprávneho postavenia Slovenska. Nebolo ale podstatné, či Jurigom navrhovaná federácia bola tou najvhodnejšou formou súžitia oboch národov. Dôležitejší bol fakt, že sa tu volalo po zásade rovný s rovným. Presadiť takúto zásadu bolo takmer nemožné. Samotné Slovensko bolo rozdelené. Názorovo aj ideologicky. Proti kresťanskému a národnému stál liberálny a občiansky princíp. Neznamená to ale, že jeden z týchto princípov bol „dobrý“ a druhý ten „zlý“. Vznik Československa zastihol oba štátotvorné národy v rozličných fázach ich národného vývoja. Z

tohto pohľadu mali Česi, aj keď možno nie celkom bezo zvyšku, „národnú fázu“ za sebou. U Slovákov, práve vďaka nadobudnutej slobode a možnostiam, ktoré poskytoval nový štát, začal tento proces naberať na obrátkach. Žiaľ, toto druhá strana nevidela a nechcela vidieť. Ba čo je ešte horšie, nebrala na to ohľad. Tu treba hľadať zdroj antagonizmov v československom vzťahu. Hlinkovci si národného-emancipačný proces nevymysleli, on tu objektívne existoval! Ich strana chcela byť len jeho hovorcom, či gestorom. Druhou vecou je, ako sa jej to podarilo realizovať.

Z tohto pohľadu základným omylom centralistického hegemonizmu, ktorý presadzovala Praha aj za podpory časti slovenských politikov, bolo, že často hrubo a necitlivo presadzovali občiansky princíp na úkor národného, v snahe vybudovať na Slovensku občiansku spoločnosť. Nepochopili, či nechceli pochopiť, že iba doplnenie sa týchto princípov môže Slovensku pomôcť. Žiaľ, robili to práve naopak! A tak sa uplatnili na Slovensku prvky obidvoch princípov, nie však vo vzájomnom súlade, ale antagonisticky. Oba tábory boli natoľko politicky silné, že nakoniec vznikla patová situácia, ktorá sa rozuzlila až v roku 1938 jednoznačným príklonom Slovenska k národnému princípu.

V tridsiatych rokoch vystupuje na stredoeurópsku politickú scénu nový fenomén. Nacizmus. A práve toto nahráva do kariet separatistickým silám sudetských Nemcov, ktoré sa nakoniec spojila s Hitlerom a postavila sa proti republike. Treba ale priznať, že Praha svojím postojom, podobne ako v slovenskej otázke, dala do rúk týmto silám množstvo argumentov, ktoré použili proti republike na medzinárodnom fóre. Český politológ a historik Petr Pitthart k tomu poznamenáva: „Zapamätajte si teda, že jednou z pohnútok, možno tou pohnútkou najvýznamnejšou, príklonu väčšiny sudetských Nemcov k nacizmu bolo hľadanie toho, kto im zabezpečí práva, aké by sme sa zdráhali komukoľvek inému uprieť.“

V noci z 29. na 30. septembra 1938 bola v Mníchove podpísaná dohoda, na základe ktorej Českoslo-

vensko stratilo Sudety. Dohoda, ako sa ukázalo onedlho, zároveň potvrdila domináciu Nemecka nad stredoeurópskym priestorom. Stredoeurópska politika sa od tohto okamihu už nerobila v Paríži, či Londýne, ale v Berlíne. Z iniciatívy HSES, 6. októbra 1938, predstavitelia všetkých slovenských politických strán, okrem marxistických, vyhlásili v Žiline autonómiu Slovenskej krajiny. Praha, súc v pomníkovskom šoku, toto akceptuje a o deň neskôr vymenovala autonómnou vládu na čele s Jozefom Tisom. 18. decembra bol zvolený 63-členný Snem, ktorý sa zišiel na svojom prvom zasadnutí o mesiac neskôr.

Vo svojich oficiálnych vyhláseniach, čo potvrdzujú aj všetky tri prijaté žilinské dokumenty, HSES považuje vytvorenie autonómie za definitívne riešenie slovenskej otázky, a to v rámci Československa. V tejto strane sa ale vytvorilo krídlo tzv. radikálov, ktorí idú ďalej a požadujú samostatnosť. Niektorí, napr. Alexander Mach, už v rámci rokovaní v Žiline. Argumentujú, najmä po Viedenskej arbitráži, ktorá sa uskutočnila 2. novembra 1938 a na základe ktorej Slovensko stratilo svoje južné územia, maďarskou hrozbou, neperspektívnosťou okypťeného Československa a konečne, aj právom každého národa na samostatný štát. Jozef Kirschbaum, neskorší generálny tajomník HSES - SSNJ: „Dodnes v novinách a periodikách sa tak vysvetľuje prechod z autonómie do samostatnosti, akoby Slováci neboli s tou ideou sami prišli a akoby neboli mali účasť na jej uskutočnení prv ako s touto otázkou sa začali zaoberať v Berlíne. V skutočnosti Nemecko, ako dokazujú nemecké dokumenty, ktoré mali už byť na Slovensku vydané v slovenčine, Nemecko nemalo úmysel nadiktovať, ako sa píše, alebo dať ultimátum na vyhlásenie samostatnosti. Počiatky samostatnosti začínajú, ako som spomenul, už vo Varšave, pretriasali sa na zhromaždeniach a v kaviarňach, ale zatiaľ to ešte nebol politický cieľ HSES.“

Z iniciatívy radikálov, ktorí hľadali porozumenie pre svoje požiadavky aj na medzinárodnej scéne, sa

uskutočnilo niekoľko stretnutí s predstaviteľmi Nemecka. Išlo predovšetkým o ministra autonómnej vlády, Ferdinanda Ďurčanského. Jozef Kirschbaum o tom hovorí: „Jeho prvé styky boli u Göringa už v októbri 1938. Znovu ho navštívil 11. novembra. Vtedy bolo rokovanie, na ktorom som ho aj osobne doprevádzal, hlavne o záchranu Devína, lebo Nemci chceli zobrať nielen Petržalku, ale aj Devín. U Ribbentropa bola návšteva Ďurčanského aj spolu s predsedom autonómnej vlády Tisom 19. októbra. Aj o tejto návšteve i nemecký dokument v preklade i osobné názory vysvetľujem v knihe Náš boj o samostatnosť. Tu po prvý raz, pokiaľ nemecké dokumenty to uverejňujú, kým predseda vlády ešte stále obhajoval len Slovensko proti maďarským požiadavkám a stál pri autonómii Slovenska, Ďurčanský už domáhal sa toho, aby Slovensko mohlo vyhlásiť svoju samostatnosť.“

Počas celej niekoľkomesačnej hry o Československo Nemci držali v šachu obe strany. Budapešť aj Bratislavu. Berlín na jednej strane chcel si udržať svojho potenciálneho spojencu, Maďarsko, ale na druhej strane robil všetko pre to, aby Budapešť nebola príliš silná, čo by sa samozrejme porušilo v prípade anexie celého Slovenska Maďarskom, nehovoriac už ani o tom, že by sa tak realizoval dávny plán Varšavy a Budapešti o spoločnej hranici. Tým by vznikla pre Nemecko potenciálna hrozba zo strany týchto dvoch štátov. V októbri, novembri aj v decembri 1938 Nemecko ale nemalo ani presnú predstavu, čo po rozbití Československa so Slovenskom. Slová Kirschbauma potvrdzuje aj memorandum Ribbentropa, nemeckého ministra zahraničia, Göringovi. Hovorí sa v ňom, aby so Slovákmí nerokoval, nesľuboval samostatnosť a nechal otvorené samotné riešenie slovenskej otázky ako takej. Z tohto dôvodu sa pre radikálov ukazovalo schodnejšie zosilniť svoje aktivity predovšetkým na domácej pôde.

Tie zosilneli začiatkom roku 1939. Slovensko vtedy doslova elektrizoval prejav Alexandra Macha z 5. februára 1939 v Rišňovciach, keď v jeho závere vyhlásil: „Mat' svoj štát znamená život, večný život, nemať svoj štát znamená smrť, večnú smrť pre národ!“ Sám Alexander Mach k tomu poznamenáva: „To boli najväčšie manifestácie, aké som ja kedy mal a ja som mal hodne zhromaždení. Ale najväčšie boli práve v tomto čase: od novembra 1938 do vyhlásenia samostatnosti, teda do 14. marca 1939. Na všetkých týchto zhromaždeniach sme hovorili o samostatnosti. O tom, že máme nielen právo, ale aj povinnosť pripraviť sa a potom mať samostatný štát. To som povedal nielen v Rišňovciach, to bola iba náhoda, že Rišňovce sa dostali do dejín, lebo tam som zavolať zahraničných novinárov. Tam bolo vtedy ľudu od Nitry, od Topoľčian, od Piešťan, od Trnavy na tisíce. Gardistov tam bolo vari 3 tisíce. Možno 4 tisíce. Ale väčšie tisíce to boli zástupy jednoduchého ľudu.“

Je len samozrejmé, že Machovo vystúpenie našlo veľmi citlivý ohlas v Prahe. Zároveň ale vyvolalo spory a diskusie v samotnom vedení HSES - SSNJ. Tiso, Buday, Sidor, ako aj ďalší predstavitelia umierneného krídla v strane zastávali názor, že ešte nedozrel čas na samostatnosť. Udalo, ktoré sa odohrali vzápätí, svedčili ale o niečom inom!

JÁN GREŠÁK

Štyri ročné obdobia

Je čas

uprostred čiernej noci
dlaňou si
zastrieť oči
a veriť
že po odclonení
zas bude svetlo
tak ako predtým

Odchod

Odišiel som do ticha
a vôbec nič sa nestalo
iba Boh si utrel vrásku
keď mi hľadal podnájom

Zimný spánok

Vietor bodá ostrohami
v temnej noci duša kvili
usnul konik ukonaný
tmy do tváre vrásku vryli

Motýlia láska

Z kvitnúcej jablone
zlietol mi do dlane
belasý motýľ
a ja som cítil
aká je ťažká
motýlia láska

Dekorovanie

Dobýjal všetky hradby
pevnosti arény a všetky mestá
pozbieral všetky vavríny
úsmevy žien
horúce slzy dievčat

aj biela pani
s vencom zo suchej trávy
hrkoce zubami
a čaká
na víťaza

Jeseň

Uprostred záhrady
v studenom listí
zahniedzil čierny vták
krídlami zaclonil slnko
i naše city

Predplatné
Čas púšťa listy
skrehnutej zemi
a hľadá do brázd

lupeňmi kvetov
vystiela priestor
na nečujný pád

za koho kto vie
tej zemi pustej
mlčiaci zlodej
predpláca vstupné

Alexander Iľčko:
Moja rodina

Zomrel Tomáš J. Veteška, historik, archeológ

žijúci od roku 1946 v USA, bol posledný zo žijúcich, ktorých benešovská mašinéria odsúdila na trest smrti. Pracoval aktívne v americko-slovenských spolkoch, napísal vyše tritisíc listov a štyristo apológií na obranu Slovenska a Slovákov - za slovenskú samostatnosť! Z jeho iniciatívy vznikla inštitúcia FREE SLOVAKIA, ktorá donedávna obhajovala a propagovala záujmy Slovenska. Na Slovensku je najznámejší publikáciou Veľkoslovenská ríša, ktorá vyšla knižne v roku 1987. Známe sú jeho články v seriáli Vykopaná pravda „Najstarší slovanský jazyk“, Veľkoslovenská ríša. Znáмым ostrom oponentom Tomáša J. Vetešku - „Veľkoslovenská ríša“ a Dominika Huďeca - „Veľká Morava, veľký omyl“ bol svojho času súčasný podpredseda vlády SR Dušan Čaplovič. Ale bola aj protireakcia na kritiku, od Tomáša J. Vetešku „Československé dejiny - Rozprávky a skutočnosť“ a Dominika Huďeca „Mýtus Slováci - Slovania“ a Františka Hattalu - „Veľkomoravská a Veľkoslovenská ríša?“. Kto ste ho poznali venujte mu tichú pamiatku. Na záver sa zdá najvhodnejšie odcitovať pána Vetešku z jedného z obranných článkov: „Áno, patríme do veľkej rodiny slovanského sveta, ale sme Slováci a od čias 9. storočia hovoríme a píšeme po slovensky, nie po slovansky.“

Básnik Ján Maršálek, ktorému je blízka najmä poézia katolíckej moderny, sa vo svojej novej básnickej zbierke Privolávanie rána prezentuje ako autor, ktorý poéziu potrebuje stále „ako chlieb alebo nádej,“ čo doslovne potvrdil vo veršoch básne s názvom Poézia.

Meno a tvorba autora nie sú určite neznáme najmä tým, ktorí majú radi náboženskú poéziu, pretože tá je, ako uviedol Teodor Križka na margo danej zbierky, „metaforou vyššieho poriadku, univerzálnej harmónie, čo má blízko k pomocným pojmom, akými sa usilujeme pomenovať Stvoriteľa.“

Ján Maršálek vydal doteraz tri básnické zbierky, konkrétne prvú v roku 1993 spolu s Petrom Chorvátom pod názvom Finta v žite, za ktorú získali prémie Literárneho fondu, pričom mu ďalšie dve zbierky Cesta z kruhu a Medzi nami vyšli až v roku 2001. Venuje sa taktiež literárnej kritike, publicistike a jeho práce boli uverejnené vo viacerých periodikách a zborníkoch.

Zbierka Privolávanie rána, ktorá vyšla v roku 2008 vo Vydavateľstve Spolku slovenských spisovateľov, je naplnená veršami, ktoré chcú vyjadriť básnikovu lásku k poézii, keďže cez ňu spieva nielen Stvoriteľovi, ale aj nám všetkým. Je rozdelená do troch častí (Z ústrania, Ľudia a Živé svetlo), pričom do nej svojimi umeleckými ilustráciami prispel Pavel Siman.

V prvej časti zbierky s názvom Z ústrania sa nachádzajú básne, ktoré sú poznačené neustále plynúcim časom, zasahujúcim najmä do ľudských vzťahov: „Teraz je takto / no bude aj lepšie / a tuším aj horšie / ba čo viac / bude aj bez nás.“ (Vzťahy: Čas plynie) V tejto časovo plynúcej vitalistickej koncepcii sa básnik

Privolávanie rána

ako „odvážny jazdec na okridlenom koni“ snaží privolávať ráno, ktorého príchod úzko súvisí s túžbou po novej šanci, pretože „prítomnosť je najväčšia / zo všetkých príležitostí.“ (Z básnického zápisníka) Nové ráno prináša aj príležitosť uvažovať nad svojimi snami, lebo sen je „obraz - ale živý / svet z druhej strany vedomia / Ako by nechtiac stvára divy / mág ktorého nik nepozná.“ (Rondel o sne) V Maršákových básňach, písaných voľným, ale aj viazaným veršom, možno čítať o podstate poézie, ktorá je často, ako píše, „znásilnená / vydaná napospas / chlipným veršovníkom,“ avšak aj keď poézia hynie, vždy vzápätí oživa „vždy iná / a stále tá istá / jediná.“ (Jediná) Autor chce taktiež vysloviť vo veršoch formou krehké, ale významovo nesmierne mocné, slová pozdravu a chvály osobnostiam, akými boli a vo večnosti stále sú Vojtech Kondrôt či Ján Pavol II. V tejto najrozsiahlejšej časti zbierky zohrávajú dominantnú úlohu aj motívy lásky, života a smrti. Lásku sa básnik snaží pochopiť vo vzťahu TY a JA: „Možno sa pýtaš / prečo práve ja / a prečo práve s tebou / (...) Odpoveď neviem / ale cítim ju / keď prichádzam domov.“ Básnik určite vie, že láska nie je len lacný eros, ktorý je každodenne prezentovaný v konzumnej spoločnosti, ale láska je predovšetkým agapé (bezpodmienečná a obetavá), ktorá „rastie vtedy, keď sa rozdáva.“ (Horiaca tvár) V neustále plynúcim čase má svoje výhradné miesto aj opozícia života, ktorou je smrť, ale tá je pre veriaceho človeka len začiatkom na jeho novej ceste: „Život je taký aký je / a smrť je jeho odvrátenou stranou / (...) Život sa náhli a smrť nepočká / pred sebou máme nádej: večné diale / na konci básne dlhá pomlčka - / je

svetlo, ktoré bude žiariť stále. (Život je)

V druhej časti zbierky s názvom Ľudia sa možno poeticky zahĺbiť do dejiného biblického času, pretože autor nám Božie dielo menom človek približuje cez významné biblické postavy Starého a Nového zákona. Od Adama, ktorý je prototypom človeka, žijúceho a hľadájúceho zmysel svojej púte, cez Evu, z ktorej sme vyšli „a zostáva v nás: / prvá žena“, stretávajú sa s Noem, Izmaelom, Izákom, Mojžišom, Goliášom, Eliášom, Jezabelom, Jóbom, až po Jána, ktorý je hlasom volajúceho na púšti, spoznávame pravý význam Človeka: „Forma je krehká / nádoba deravá / človek je prach / ale Duch pretvára...“

Posledná časť Maršákovkej básnickej zbierky, ktorá má názov Živé svetlo, sa nesie v znamení spirituálne ladených veršov (majúce hlboký význam práve v pôstnom období), kde dominujú najmä motívy tajomstva, živého svetla, modlitby, viery a pokory, vedúce k Ježišovi, pretože On je Slovo, ktoré „sa nedá vtisnúť do viet / Odeté do tajomstva / pýta si moju spoveď.“ Básnik hľadal a stále hľadá v tajomných hĺbinách viery v toho, ktorý je Boh, keďže jeho duša nie je spokojná „chce v niečom večnom spočinúť.“ (Hlasy)

Ján Maršálek teda svojou novou básnickou zbierkou upútal a určite ešte upúta najmä tých, ktorým nie je ľahostajná poézia kráčajúca popri svetských veciach ruka v ruke s duchovným tajomstvom nekonečného Boha, pretože v živote a v umení stále platí skutočnosť, o ktorej sa zmienil i sám autor: „Bez básne sa svet nerozpadne / no bez poézie bude na dne.“

JÁN GALLIK

Katolícka univerzita v Ružomberku, Žilinský samosprávny kraj, Otvorená samospráva

vás pozývajú na konferenciu

Hovorca - partner alebo nepriateľ médií?

pod záštitou

rektora Katolíckej univerzity Tadeusza Zasepu a predsedu Žilinského samosprávneho kraja Juraja Blanára

v piatok 27. marca 2009 o 10.00 h.

Filozofická fakulta KU, Hrabovská cesta, Ružomberok

10.00-10.50 **Otvorenie**, prof. Tadeusz Zasepa, PhD., rektor Katolíckej univerzity v Ružomberku

Mgr. Peter Kubica, predseda o. z. Otvorená samospráva

Vzájomná komunikácia prináša ovocie. Prečo a ako komunikovať s médiami i verejnosťou

Mgr. Veronika Fitzeková, hovorkyňa, Prešovský samosprávny kraj

Hovorca v komunálnej politike

PhDr. Pavol Holeštiak, PhD., riaditeľ úradu, Žilinský samosprávny kraj

Význam tlačovej správy vo vzťahu hovorcu a novinára

Mgr. Miroslav Jaroš, redaktor, Tlačová agentúra SR

Čo potrebuje novinár od hovorcu? S dôrazom na špecifiká novinárskej práce v elektronickom médiu

Mgr. Milan Velecký, redaktor, Slovenský rozhlas, Rádio Regina

11.00-11.50 **Vzťah novinárov a hovorcov - úskalia a benefity**

K. I. Dvořák, podpredseda, Slovenský syndikát novinárov

(Dez)Informovanie vo vzťahu médií a hovorcov. Právo na reakciu

Mgr. Zuzana Muchová, hlavný redaktor, Žilinský samosprávny kraj

Korektný vzťah novinára a hovorcu v krízovej komunikácii

Mgr. Pavel Machava, CEO Machava Consulting, s.r.o.

Hovorca pred kamerou (O skúsenostiach televízneho žurnalistu s hovorcami firiem a inštitúcií)

Mgr. Peter Hajnala, reportér, TV Markíza

Občan rukojemník či spokojný klient s pravdivým obrazom?

Mgr. Jozef Petráš, hovorca, mesto Martin

12.00-12.30 **Moderovaná diskusia**

Mgr. Vladimír Buzna, hovorca, Katolícka univerzita

12.30-12.40 **Záver**, Mgr. Peter Kubica predseda o. z. Otvorená samospráva

Tematický rozmer konferencie

Veľa sa dnes hovorí o prenikaní public relations sféry do spravodajstva masmédií, no môžu médiá fungovať bez vzájomnej kooperácie s hovorcami, komunikátormi? Čo vôbec obnáša práca hovorcu a v čom je iná, podobná s prácou žurnalistu? Sú hovorcovia len „ústa“ podnikov, svojich šéfov? Viac taja alebo rozprávajú? Sú hovorcovia nepriateľmi alebo partnermi médií? Sú médiá nepriateľmi alebo partnermi hovorcov? Ako si môžu vzájomne pomáhať vo svojej práci? Aké sú chyby, ktoré si nedokážu tolerovať? Aký je vzťah komunikátorov a médií dnes, aký môže byť v budúcnosti? Odpovede budú hľadať novinári a hovorcovia.

tencov, ktoré aj praktikami aj cieľmi sú často na rozhraní legality a ilegality. Okrem toho úloha tzv. vojensko-priemyslového komplexu po hypertrofii počas zastrasovania v studenej vojne je obrovská a cíti sa legitimovaná zaistiť svoju budúcnosť. Takáto budúcnosť je istá, keď je vonkajšia hrozba. Ak takej hrozby niet, tak sa vyrobí. Celý kalkul vojenského preventívneho zásahu v Iraku bol založený nie na pravde, ale na fikciách. Sú jednoducho špekulační a politickí radikáli, ktorých nezastaráš ako aj ich sofistikovaných laboratórií, aby začali riešiť budúcnosť v nesilovej verzii. Ak sa nájde v americkej politike odvaha začať sa profilovať ako symbi-ózna alternatíva, tak sa nájde aj spôsob, ako vytvoriť obrie a úrovňové diferencované umorovacie zariadenia, ktoré na úrovni municipalit, štátov a únie budú miestami karanténového izolovania kontaminovaného dolára a subprimových derivátov i dlhopisov. V nich sa z kroka na krok dá sofistikovanými algoritmami umorovať a dekontaminovať obeživo, alebo vytvoriť paralelne nové obeživo. Treba založiť budúci antikatastrofický svet, ktorý sa dá korigovať prv než prasknú bubliny fikcií. Ale nemôžeme zabúdať, že človek je tvor ambivalentný, dvojznačný a má aj temné aj svetlé vrozenosti. Keď sa vytesní jedna oblasť, tak špekulanti si nájdu druhú ne stráženú oblasť. V oblasti boja proti podvodom nemôže nastať nikdy a nikde demobilizácia a „odzbrojenie“. Za všetku biedu sveta nemôže len Amerika. Aj my sme prišli so svojou troškou do mlynice márnosti. Aj u nás boli všakovaké pyramidálne hry. A pokiaľ ide o kompetenciu ľudí, aj u nás aj v USA sú podvodníci, dobrodruhovia vydávajúci sa za odborníkov. U nás to trochu viac kričalo, lebo zrazu sme mali kopu „kompetentných mladíkov“, ktorí z kriviek rastu a z tzv. kurzových derivátov a rastu fiktívnych ziskov ohurovali okolie svojou zbehlou hovorou v manažérskom a burzovom slangu. Ale v skutočnosti to bolo ako predpovedanie budúcnosti z usadenín kávy. 80% poučiek z burzových obchodov a všakovakých tranží sú jednoducho informačné fikcie. Treba jasne povedať: špekulácie nie sú veda. To, že Bernie Madoff vykúzlil podvod za 50 miliárd dolárov, ešte neznamená, že bol vedec vo finančnom kapitále. To bol zlodej a všetci poskokovia okolo boli väčší alebo menší podvodníci. Napokon bolo by ideálne, keby ako univerzálny blokátor bol prijatý v USA regulačný systém výpočtu platov topmanažérov a politikov, ktorý by tvrdo stanovil neprekročiteľné limity platov a benefitov. Navyše zo zákona musia byť vylúčené aranžovacie klauzuly o „odstupnom pri odchode z funkcie“, žiadne zlaté padáky, žiadne odmeny bankrotárom a neúspešným lídrom. Ak sa v tomto neurobí poriadok, tak do týchto funkcií budú chcieť liezť všetci obskuranti a paraziti. Tak ako na rozhraní stredoveku a novoveku bolo treba bolestivo očistiť cirkevné funkcie od parazitov, tak to bude treba urobiť aj v „novodobých bezverekých chrámoch biznisu“.

- Čo z toho vyplýva pre SR? Ani Dzurindova vláda nemala inú možnosť, iba brať zahraničných investo-

rov, akí boli, hoci sme všetci tušili, že sme príliš jednostranne priemyslovo orientovaní. Ale kríza zachvacuje všetko, teda všetky odvetvia priemyselnej výroby. Ako by sa mala uberať hospodárska politika v „liečebnej fáze“ svetovej krízy?

AUGUSTÍN MARIÁN HÚSKA: - Naše domáce riešenia nie sú v tom, aby sme suplovali chýbajúci zahraničný dopyt domácim dopytom. Istotne modernizácia automobilového parku doma je žiaduca, ale nemáme sily stupňovať domácu náhradu zahraničného odbytu. Okrem toho snáď chceme rastúci počet nezamestnaných presviedčať, aby viac konzumovali? Treba vytvoriť na túto krízovú dobu šitý nový domáci dopyt po výrobe, montáži a prevádzkovaní komponentov nového vybavenia všetkých sídlisk a budovanou komplexnou technológiou graduálneho „spádu“ (energií, tepla, odpadových surovín). Treba krízovo rýchlo vytvoriť novú štruktúru pracovných príležitostí a určiť domáce krízovo adaptované kapacity na výrobu, montáž a prevádzkovanie tepelných púmp, fotočlánkov, rekupe-

treba združené prostriedky únie, štátneho rozpočtu SR, samospráv a prostriedky upisovania dlhopisov na túto rekonštrukciu. Výrobu, montáž týchto zariadení môžu robiť tie naše strojárské firmy, ktoré teraz nemajú odbyt. Na servisné udržovanie zariadení v chode možno vytvoriť nové miestne a regionálne firmy. Tieto nové firmy môžu získať štartovací kapitál vypisovaním predaja akcií s tým, že štátne a samosprávne orgány prevezmú ručenie a dohľad nad fungovaním týchto firiem. Jednoducho musíme nájsť domáce riešenia na čelenie vonkajších katastrof, ktoré nás zasahujú a nivočia. Nazdávame sa, že táto katastrofa je inakšia a že nemôžeme jej čeliť. Ľudské spoločenstvá aj v dávnej aj v nedávnej minulosti zažili veľa katastrof menších i väčších a vždy sa z toho voľajako vylízali. Treba poznať minulé zlyhania a tvorivo riešiť terajšie zlyhania i pripravovať sa na budúce zlyhania. To je ľudský a v našom prípade slovenský údel. Iba na doplnenie uvádzam, že som pripravil celú knižku, ktorá sa zapodieva typológiou veľkých ľudských zlyhaní v

Z tvorby A. M. Húska: Pieta

minulosti u nás i vo svete a obsahuje aj odhad, aké budú asi budúce pohromy i ako im čeliť. Musíme byť intelektuálne pripravení na budúcnosť, ktorá bude tiež zložitá a plná výziev.

- Svet je pokazený celým obľudným marketingom povzbudzovania spotreby do superspotreby. Je plný povzbudzovania, aby sa ľudia zadlžili, resp. aby neváhali prejsť od zadlžovania do superzadlžovania. Reklama nabáda, aby človek unikol z trápení reálneho sveta do sveta permanentnej superzábavy. Na to už pripravovali filozofi (Sartre a iní) spolu s Hollywoodom, aby ľudia využili príležitosti. Stále zdôrazňovali, že život je len jeden a treba ho využiť, treba sa „odviazať“, oslobodiť od pútajúcich tradícií a od mravných tabu. Mladá generácia sa dožaduje svojho dielu na hostine sveta. Niektorí mladí neurotici volia radšej odchod z tohto sveta s tým, že pomocou palných zbraní odnesú na druhý svet aj mnoho náhodne pritrafených účastníkov. Môže to viesť k reálnym konfliktom v Európe?

AUGUSTÍN MARIÁN HÚSKA: - Malé reprízy kraválov už sme videli v Paríži, Lyone, Budapešti, Aténach. Treba mladým vysvetliť, že sme v kríze, v ktorej by pomohlo aj ich konštruktívne nasadenie. Treba ich učiť, ako hasiť, nie ako podpaľovať. Preto im treba vysvetľovať, čo je to činnosť v kríze, treba vťahovať mladých do plošných agentúr akýchsi samaritánskych organizátorov. Mladí sú však neurotizovaní bezvýhodnosťou a neveria „dospelákom“. Treba im vysvetliť krízové plány. Veľmi by pomohlo, keby tvorcovia zábavy modifikovali svoje „produkty“. Pochybujem, že ich upokojí pakultúra a antikultúra. Možno že pop by sa mal pokúsiť nadviazať na autentickú ľudovú kultúru. Mladí však potrebujú akčné vzory. Súčasní politici, manažéri a zabávači nie sú určite vzormi istoty v kríze. Veľkú úlohu tu môžu zohrať cirkvi. Rozhodne treba byť pripravení na dialóg a na akčnú solidaritu i na spoločné nové hľadanie zmyslu bytia. Nedávno nás opustil veľký básnik Rúfus. On tiež pociťoval úzkosť doby, ale jeden z jeho posledných odkazov bol: Nezatvárajme dvere nádeji!

- Ako by ste na záver hodnotili stav súčasnej civilizácie: vstúpili sme do krízy monetárnej, ekonomickej, alebo táto kríza prerastá do krízy našej tzv. postmodernej civilizácie?

AUGUSTÍN MARIÁN HÚSKA: - Naša civilizácia je intoxikovaná pahodnotami. Prestávajú fungovať jej produkčné i reprodukčné systémy. Miesto vitálnych väzieb vznikajú metastázy väzieb zločinu, drog, cynizmu a bezcieľnosti. Novodobé pohanstvo zrelativizovalo ustálené hodnoty a namiesto hodnôt ponúka pahodnoty. Systém reálnej ekonomiky trpí stratou transakčnej dôvery a vlastne odmieta uznávať znehodnotenú platidlo a ceniny ako prostriedok vyrovnávania záväzkov. V takejto apokalyptickej dobe sa dobre cítia mrchožrúti, tí, čo vytŕkajú zdroje z bankrotu. Biosféra sa pomocou mrchožrútov bráni hnilebe. Ale civilizácia a kultúra potrebuje nielen odstrániť zahynuté firmy, ale zachrániť ľudí z týchto vrakov. Istotne treba zhodnotiť aj zhodnotiteľné, aj dezinfikovať prostredie, aj zabezpečiť právne vysporiadanie dôsledkov. Zaniknuté sociálne vzťahy netreba pochovať. Ak treba dačo pochovať, tak mŕtve ilúzie a reklamné slogany ponúkajúce nesplniteľné sľuby. Do zberu papiera treba odviezť tony príručiek o tom, ako realizovať moderné zhodnocovanie kapitálu. My sa však musíme vrátiť ku koreňom. Počas krízy toho veľa nemôžeme urobiť v zmysle tvorby nových hodnôt. Ale musíme si položiť za cieľ, aby slovenské spoločenské vedomie poznalo skutočnú obdivuhodnú dlhovekosť našich genetických koreňov. Musíme nanovo preskúmať a ošetriť podvyživené zvyšky ľudovej kultúry a obnoviť verejnú podporu slovenskej kultúry. Obnoviť úctu k tvorcom kultúry, obnoviť existenčné zabezpečenie slovenskej kultúry a jej komunikovanie s európskou a svetovou kultúrou. Obnažiť korene špecifických ciest uchovávaní a odovzdávania slovenskej duchovnej skúsenosti. Musíme poznať mechanizmy nielen biogenetického odovzdávania, ale aj sociogenetického odovzdávania, odovzdávania kolektívneho vedomia. Musíme zhodnotiť aj našu záchrannú skúsenosť a detoxikáciu nášho spoločenského vedomia, lebo to poslúži

nielen ako terapeutický nástroj nás, ale aj ako nástroj ozdravovania európskeho, civilizačného prostredia. Skúsenosti z reparovania a revitalizovania slovenského štátneho vedomia pomôže aj pri revitalizácii európskej univerzality. Napokon, aj revitalizácia euroatlantickej civilizácie môže nastať len revitalizáciou kresťanského hľadania zmyslu bytia na zosolidárnenom partnerstve. Len ak v spoločnom priestore obnovíme zmysluplné vytváranie úžitkových hodnôt, tak prežijeme aj ako slovenský vklad aj ako európsky vklad do ľudského existovania. Musíme z našich slovenských a kresťanských tradícií vyzdvihnúť tie, ktoré v nás povzbudzovali svetlé predispozície k altruizmu, k symbióze, k družnosti, takrečeno k bratstvu božích detí. A musíme vytvárať zlaté a neutralizovať naše temné predispozície k sebecku, uzurpácii a parazitizmu. Tieto evolučné akvizície sú v nás a my musíme nájsť moderné spôsoby ich vyladenia - takpovediac - usmievajúc sa na nášho anjela strážneho a neobzerajúc sa za našim čertom kopasným, ktorý nám bol vždy zlým radcom. Treba z neoprávnených rúk lychvárov zobrať životnú radosť. Nie je pravda, že radosť nie je hlboká hodnota. Ani novopohanstvo, ani biznis, ani zábava nevymysleli radosť zo života. Moderný človek potrebuje aj veselú družnosť, ale aj čas na sebareflexiu. To, že je kríza, a že kríza je hrozba nespúšťame z očí, ale nedajme sa zabaliť do hávu mrzutých „sväťuškárov“. Aj krízové polozenie je súčasť ľudského údely. V kríze sa môžeme osvedčiť nie malovernosťou, ale dôverou, že metafyzická centrála funguje práve v dobe krízy. Krízový manažment má svoju altruistickú verziu a tá sa opiera o životný optimizmus, že z každej situácie sú aj pozitívne východiská. Krízový manažment je istotne aj veda, ale predovšetkým je to záchranný postoj. Napríklad pri riešení krízy padajúcich kurzov akcií nepomôžu poučky a algoritmy vedeckých rozhodnutí. Veď špekulácia s derivátmi nie je veda, ale špekulantská kabala. Treba sa učiť užitočným veciam. A v hospodárstve musíme smerovať k takým úžitkovým hodnotám, ktoré maximalizujú pridanú hodnotu, ale bez „dodatočných“ pridaných kvánt drahej energie a limitných zdrojov. Napady, nové riešenia, tzv. podstatné zinteligentnenie úžitkových hodnôt možno stimulovať. Kriteriaálnou podmienkou však je, aby riešenie podstatne menej spotrebovalo energie a zdrojov a dávalo viac úžitku. Jednoducho treba nastaviť ekonomiku na podporu nehmotnej kvality a sankcionovať nadmernú plytvavosť limitnými zdrojmi. Zdá sa to ako číra futuristika, ale uvedené zadávacie parametre treba preniesť do sústavy daní, cien, kvantitatívnych koridorov, vymedzeniu limitov a regulačných výstrah, prípadne blokačných opatrení proti zneužitiu. Treba vytvoriť zároveň široký priestor tvorivej iniciatívy tam, kde znižuje náročnosť na hmotné zdroje. Treba vypisovať súbehy nielen na štátne zakázky, ale na nové generácie kultúrnych a kultivujúcich statkov. Nesmieme zabudnúť, že komplexná plošná graduálna rekonštrukcia je prostriedkom zastavenia kolapsu a krízy. Cieľom však je kultúrna a civilizovaná Slovenská republika ako kooperujúci partner Európy a sveta. Napokon treba rátať s tým, že aj zažehnaná hrozba sa vracia v nových podobách, ale slovenská spoločnosť dokázala čeliť minulým hrozbám úspešne.

Zhovárať sa: EMIL VONTORČÍK

PhDr. Milan Krajčovič, DrSc.: Medzinárodné súvislosti slovenskej otázky 1927-1944. Maďarské dokumenty v porovnaní s dokumentmi v Bonne, Bukurešti, Viedni a Prahe. SAP Bratislava, 2008

Publikácia známeho historika Milana Krajčoviča zverejňuje dokumenty z tajných archívov zahraničných vlád a 16 zahraničných edícií a výťahy týkajúce sa vývinu slovenskej otázky z dokumentov v rokoch 1927-1943 so zameraním na dobu krízy v strednej Európe 1936 -1940, autonómneho Slovenska, zániku Česko-Slovenska a vzniku a existenciu slovenského štátu. Komentovaná edícia je opatrená bohatým vedeckým poznámkovým aparátom. Autorské komentáre konania osobností a vysvetlenia súvislostí historických udalostí prinášajú mnohé nové poznania, fakty a súvislosti o stále aktuálnom a kľúčovom období našich dejín a jeho medzinárodnom kontexte cez výpoveď doteraz neznámych tajných zahraničných vládnych dokumentov. Kniha zaujme nielen odborné kruhy, ale i širokú verejnosť. Z knihy prinášame niekoľko ukážok:

Kassai dolog - Košické veci, z roku 1927:

Biskup J. Csisárik, ktorý koncepčne riadil slovenské záležitosti, hlavne cirkevné, urobil takýto zápis: Andrej Hlinka svojho času na sanáciu ľudovej banky dostal 2 milióny Kč. Peniaze vtedy dali Hlinkovi B. Tost (1876-1951) a G. Pollák ako pôžičku, ktorú poskytli „košické, spišské a nitrianske biskupi a kapituly“. Vyššie zmienené cirkevné právnické osoby uvedenú peňažnú sumu poskytli prostredníctvom košickej základiny/sporiteľne... Hlinka má teda celú sumu vrátiť košickej cirkevnej základine...

V tejto súvislosti opäť Tost svojho času rokoval s Hlinkom v Ružomberku za prítomnosti V. Vojtašáka (1877-1965) a K. Kmeťka (1875-1948) a dohodli sa, že Hlinka zaplatí 1.600.000 do kasy košickej zmiešanej základiny, ktorá odovzdá sumu ďalej tomu od ktorého svojho času Tost a Pollák peniaze dostali.

Teraz Tost prostredníctvom bankára Spielmana, podnikol kroky aby on - t. j. Tost dostal povolenie (z Pešti) na to, aby tieto peniaze, obídením Szentiványiocov (Szent-Ivany J. 1884-1941) dal na účely Kresťansko sociálnej strany. V kruhoch kresťansko sociálnej strany to schvaľujú, ale žiadajú si, aby s použitím peňazí bol splo-mocnený výlučne Szüillő, alebo tajomník Fleischman. Tostovi totiž v tomto ohľade nedôverujú...

Zápis u baróna G. Apora (1889-1969) z roku 1935

Zle čitateľný rukopis na hlavičkovom papier ministra zahraničných vecí z 31. 8. 1935, s rukopisnou poznámkou Apora, ukázal som pánovi ministrom 31. 8., tiež s dodatkom tým istým rukopisom: Oznámil som uvedené štátnemu tajomníkovi Patakymu na ministerskom predsedníctve, 31. 8. Predmet: Zbliženie s Hlinkovou stranou a záležitosť pôžičky.

Eszterházy a Tost Barna prelát predniesli Aporovi nasledovné: V mene Hlinku Medvecký riaditeľ ružomerskej banky vyhľadal Tos-ta, aby s ním rokoval o svojho času poskytnutej Hlinkovcom výpomoci (táto originálna formulácia bola prečiarknutá a rukou Apora nadpísané - pôžičky) 1 000 000 Kč a o jej vrátení. Táto pôžička nebola viazaná na nehnuteľnosti ani iné...

M. navrhuje vrátiť 200 000 Kč ako konečné vybavenie záležitosti, čo Tost prirodzene odmietol. Tost sa potom pýtal, ako a na akom základe suma... 800 000 zostane nevrátená...

Tost preto odporúčal, aby rokovali o tom so štátnym tajomníkom T. Patakym...

Tost dal vyhybavú odpoveď a rea-

Z tajných zahraničných archívov

goval otázkou, že prečo neuskutočnili tento zámer v čase volieb, keď to bolo omnoho aktuálnejšie? M. na túto otázku nedal uspokojivú odpoveď, ale ďalej forsíroval otázku spolupráce s maďarskými stranami.

Tost a Eszterházy žiadajú teraz od nás odpoveď na otázku, že aké stanovisko majú zaujať k snahám ľudovej strany o zbliženie a spoluprácu.

To som odpovedal, že aj podľa dojmu nášho zahraničného zastúpenia v Bratislave a Prahe snahy o spoločný postup Hlinkovej ľudovej strany s maďarskými stranami sledujú aj ten cieľ, aby vydierali Prahu... teda nie sú prekážky, aby vybočili zo spolupráce, ale pre každý prípad navrhuje veľmi rozvážny postup... Bp. 30. 8. 35. Patakymu, štátnemu tajomníkovi na predsedníctve vlády som vyššie uvedené oznámil. Aj Pataký odporúča podobný pokyn Tostovi.

Praha 19. 12. 1932.43 Confidential, rumunský vyslanec zasiela obsiahly 11-stranový elaborát: Slovenský problém je neuralgickým bodom novej Československej republiky... Čestný pozorovateľ musí konštatovať, že Slovensko, ktorého postavenie nie je podnes ústavne vyjadrené, sa stane jedným z najväčších problémov štátu, pokiaľ sa nezmení základ tohto systému a môže to viesť až do nebezpečného smeru vývinu...

Bratislava 28. 1. 1938. Konzul o ostrej polemike medzi ministrom Dérerom a Hlinkom (1864-1938).

Hlinkovo „revolučné vyhlásenie“: Keď sa Pittsburská dohoda neuplatní, potom - Zbohom Praha! Ale v ľudovej strane sú aj tendencie proti dohode s Henleinom a maďarskými stranami...

Praha 28. 3. 1938. Pro Domo: MZV ČSR oznamuje vyslanectvu v Paríži:

Hlinka nespokojuje s Henleinom a jeho strana kategoricky prohlašuje, že nemá styk s jehlicskou a dvorcakem. Je v opozícii proti vláde, nikoli štátu (prohlásení posl. Sokola v debatě o posl. Hodžově projevu). Nezastupuje celé Slovensko (posl. řeč posl. Lukáče ve sněmovně). Hlinkův program autonomie je v rozporu s programem Henleinovým. Zapsal dr. Kalousek

Washington 30 .4. 1938, československé vyslanectvo zasiela článok Slovenský politický program uverejnený v Jednote 27. 4. 1938, Náš program:

Stredná Európa stojí na rozhraní nového usporiadania pomerov. O tomto, po prevedení vtelenia Rakúska do nemeckej ríše už len politická slepci a nesvedomí, cynický pražský desperádovia (Beneš, Hodža atď.) môžu pochybovať. Slovenské národné aspirácie vnútorné i zahraničné prejavíť otvoreno, to je zaiste úloha nás slovenských politikov a síce úlohou prvoradou. Mlčať o nich ešte i dnes, na prielome starého systému európskeho, to znamená nielen zradu, ale je spojené aj s tým nebezpečenstvom, že náš slovenský národ vyjde zasa naprázdno, ako pred 20. rokmi. Tento príkaz počúvam, keď svoje riadky píšem.... budem sa zaoberať slovenskou otázkou len po stránke zásadnej... Slovenské programy politické sú programami minimálnych žiadaní. Ustupovať od nich nemožno... Národná samostatnosť je obsahom všetkého konania slovenského... Zvýrazniť to a vydobýť formu hodnú veľkosti utrpenia slovenského, to je zmyslom politiky slovenskej...Cieľ zostáva zásadou i je nemeniteľný, menia sa iba spôsoby, ktorými sa k tomuto cieľu dochádza. Výsle-

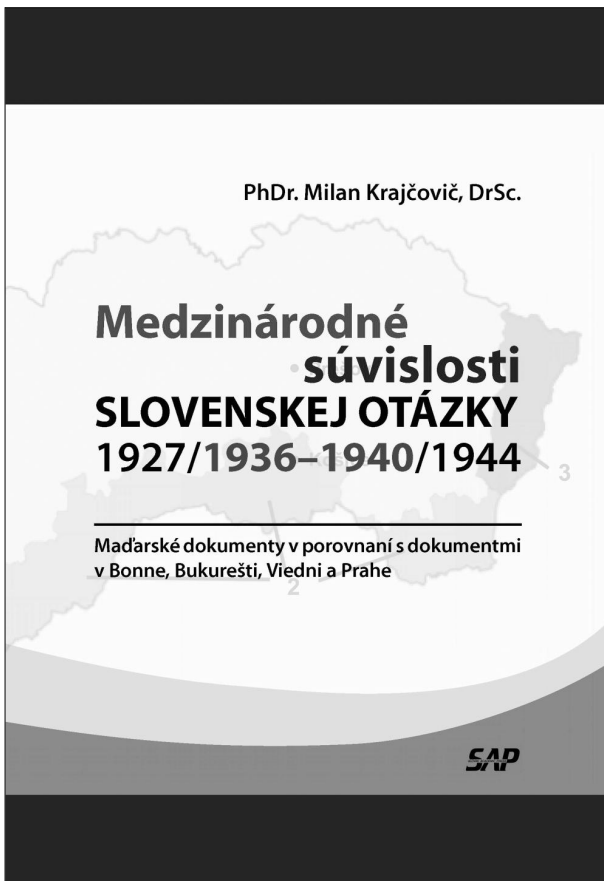
dok závisí od toho, nakoľko bude vstave politika slovenská nájst' pravú cestu v pravú chvíľu.

Za daných okolností to znamená podniknúť všetko, v rámci doteraz nás viažucom vo vnútri i a nájst' kontakt všade tam, kde postať naša sa dvíha. Argument, že zadost'učinenie prirodzeným právam a požiadavkám slovenským v podobe autonómie (federatívnej) ohrozovalo by, ba vôbec by zničilo existenciu ČSR, nie je ešte argumentom neoprávnenosti a životnosti našich požiadaviek. Môže byť najviac dôkazom nevhodnosti rámca pre nehatený rozvoj národnej samostatnosti slovenskej.... národ slovenský je už zralý k tvorbe vlastného útvaru štátneho...

Dnes treba mať na zreteli, že boj o novú formu žitia slovenského prejavuje sa najvýraznejšie v hnutí HLINKOVOM. To mu zaručuje čistotu...

Uvedomiť si treba, že v dnešnej forme sme len objektom českého úsilia štátneho. Konečným úsilím českým je zničenie národnej samostatnosti slovenskej. Pre tento cieľ sa falšovali deklarácie, za falzifikáty sa vyhlasujú dohody naše

PhDr. Milan Krajčovič, DrSc.

(Pittsburghská atď), tomuto úsiliu prišli za obeť i to, že zriekli sa svojho mena a vystupujú pod firmou národa „československého“...

V otázkach vtelenia Pittsburskej Dohody do ústavnej listiny ČSR je zbytočné spoliehať sa na iniciatívu Prahy. Osud jej je výlučne v rukách hnutia Hlinkovho. Riešiť sa dá iba vynútením...

Naše stanovisko je teda: Jestliže autonómia Slovenska v zmyslu Pittsburskej Dohody je v rámci ČSR nemožná, tak slovenský národ si ju musí hľadiť zabezpečiť' trebárs aj mimo rámca ČSR. Lebo Slováci nie k vôli dá-kemu rámcu ČSR tvorili, ale preto, lebo chceli a chcu mať národnú samostatnosť. Toto je konečný cieľ slovenskej politiky... Pripomením Tisove väzby z jeho pobytu v Amerike, odkiaľ sa vrátil radikálne nalaďený a intelektuálnu úroveň štylizácie programu, dá sa predpokladať, že je pôvodcom.

Bratislava 14. jún 1938. Konzul Pet-ravich o plánoch ľudovej strany:

Útoky centralistickej tlače na Hlinkovcov pre spoluprácu s Henleinovcami, ale v skutoč-nosti šíriša dohoda neexistuje. Naopak dôverne viem, že Hlinka sa rozhodne stavia proti Nemcom. Preto bol úplne nevhodný článok Pester Lloyd z 9. júna, že nový návrh zákona o autonómii Slovenska vypracovali Henleinovci, pretože to nahráva pražským útokom na Hlinkovcov, aby ich zdiskreditovali v zahraničí. (Boli to Poliaci.)

Vatikán 22. 4. 1938. Vyslanec hlási: Podľa názoru kardinála Pacelliho (1876 - 1958, pápežom 1939 - 1958, ako Pius XII)... spojenci napriek právnym a morálnym záväzkom nechajú Československo osamotené. Maďarsko dosiahne veľké územné zisky...

Bratislava 29. 7. 1938. Šifrovaný telegram konzulátu o 19:00:

Ministrovi - barón Apor, vyslanec, politické oddelenie: Hletko a Mach s manželkami prídu loďou 30. tohto mesiaca večer do Budapešti. Rukopisná poznámka Apora: oznámené ministerskému tajomníkovi Körmendy Ékesovi.

Bratislava 16. 9. 1938. Správa maďarského konzula o situácii na Slovensku:

Najdeprimovanejší sú Česi. Niektorí balia kufre, alebo odosielajú rodinných príslušníkov do Čiech. U Slovákov, ako medzi hlinkovcami tak centralistami, úplná bezradnosť, nevedia sa rozhodnúť, kedy majú otvorene vystúpiť. Autonomisti včera mali rokovania s Benešom a Hodžom. Rokovania pokračujú a silnie tlak na vstup do vlády. V taktike Čechov hrá istú rolu aj dohoda ľudovej strany a maďarskej opozície...

Praha 3. X. 1938. Vyslanec Wettstein oznamuje, že z úplne dôverných prameňov sa dozvedel, že misia Hodžu stroskotala - „ohľadom odtrhnutia Slovákov od Česka a v českých vládnych kruhoch panuje konšternácia...“

Praha 7. 10. 1938. Správa rumunského vyslanca: Slovenský problém, k Žilinskému vyhláseniu autonómie Slovenska a dohode s pražskou vládou: Došlo k úplnej dohode vlády s reprezentantmi slovenských politických strán a akceptácie požiadaviek autonómie zo Žiliny. Znamená to, že vláda generála Syrového pristúpila na kompletnú transformáciu štátu.

Berlín 7. 10. 1938. Zápis vedúceho politického oddelenia - zaslané Ribbentropovi:

Poznámky pre Hitlera o možnostiach riešenia slovenskej a karpato-ukrajinskej otázky. Slovenská otázka: predkladajú sa 4 teoretické možnosti riešenia: 1.samo-statné Slovensko. 2. slovenská autonómia vnútri Česko-Slovenska. 3. autonómia Slovenska s orientáciou na Maďarsko. 4. autonómia Slovenska s orientáciou na Poľsko. Slovensko je bohaté na suroviny geologicky ešte nie dostatočne prebádané, preto sú tu značné možnosti do budúcnosti. Samostatné Slovensko bude tvoriť slabý štát, ale vzniknú spoločné hranice s Nemeckom a značné možnosti intenzívneho prepojenia s ekonomikou Nemecka. Nemecko plne podporuje rezolúcie všetkých slovenských politických strán v Žiline zo 6. októbra... Riešenie Slovenska spojeného s Českom bude aj zahraničnopoliticky najlepšie možné dosiahnuť. Potom ako sa slovenskí vodcovia rozhodli pre toto riešenie, môže sa pod heslom sebaurčenia otázka ďalej rozvinúť...

Bratislava, dôverné, 20. 1. 1939. Ťažkosti Tisovej vlády vo vzťahoch s Prahou.

Vláda Tisu má finančné ťažkosti, a preto očakáva, že Praha splní niektoré ich želania: Naivní autonomisti v Hlinkovej strane nerozmýšľali o takých ťažkostiach, ktoré prináša samostatný štátny vývin. Veľkým cieľom o autostrádach a zakladaní tovární sa ale nedostáva peňaží. Praha vie, že Slováci skôr či neskôr budú žiadať materiálnu pomoc a bolo to už za pobytu Háchu v Tatrách koncom decembra. Avšak ochota Prahy zhasla po

vypovedaní slovenských Čechov a ústredná vláda vyvíja aj nátlak na Tisu, aby židovskú otázku neriešili príliš radikálne. Pod týmto tlakom Prahy aj slovenský parlament 18. januára vydal prehlásenie lojality k československej štátnosti a voči Prahe. Pravda tieto pomery sa nepáčia hlavne starým bojovníkom Ľudovej strany, ktorý žijú za úplne samostatné Slovensko, ako aj prívržencom Tuku a mladých slovenských nacionalistov na čele s Machom v Rodobrane. Nespokojnosť vyjadrujú aj karmasinovci, hlavne pre umiernenější opatrenia Tisu voči židom. Nedôveru voči Tisovi prejavovali Nemci už aj skôr. Proti Tisovi okrem Nemcov pracujú aj agrárici a propražská Rázusova strana. Takto Tisova pozícia nie je osobitne silná...

Berlín 11. 3. 1939.81 Šifrovaný telegram vyslanca Stójajho:

Nemci posudzujú československú krízu veľmi vážne, ale sa ešte nevykryštalizoval definitívny názor, ako ďalej. Odboj Slovákov však vyvolal sympatie s nimi v Nemecku...

Praha 14. 3. 1939. Šifrovaný telegram maďarského vyslanca, 1:13 min.

Z tunajších nemeckých menšinových kruhov som sa dozvedel, že v priebehu noci vláda Nemecka v ultimatívnej forme požadovala od československej vlády, aby pristala na odtrhnutie Slovenska. Česi sa podriadili. Wettstein

Praha 17. 3. 1939.131 Vojenský atašé. Rozhovor s plukovníkom Toussaintom: O rýchlom obsadení Čiech a Moravy bez akéhokoľvek odporu. Sám Hitler pochyboval o tak rýchlom hladkom vývine československej záležitosti. Gestapo zaistilo dôležité tajné dokumenty...

Bratislava 27. 4. 1939.222 Maďarský vyslanec hlási: Sidorova demisia ako ministra vnútra (18. 4.). Nemci Sidorovi nevedia odpustiť, že vtedy, keď ho československá vláda 12. marca namiesto Tisa menovala za ministerského predsedu, Seyss-Inquartovi nebol ochotný povedať áno za odtrhnutie Slovenska od Prahy. Odvtedy Nemci proti nemu robia intrigy...

Bratislava 10. 7. 1939.257 Maďarský vyslanec hlási: Stanovisko bývalej Slovenskej agrárnej strany o prípadných vzťahoch s Maďarskom. Vyslanec mal dôverný rozhovor s jedným starým veľmi známym vplyvným evanjelickým agrárnickým politikom, ktorý mal vysokú politickú pozíciu na Slovensku v starom režime:

Otázku a myšlienku o možných širších vzťahoch Slovenska s Maďarskom neodmietol apriórne a vyhlásil, že dohoda by sa mohla realizovať na platforme starej chorvátskej autonómie. Podobný štatút pokladá za zodpovedajúci. Hodžu majú za vodcu a aj styky s ním udržiavajú. O súčasnom režime sa vyjadril s najznevážujúcejším tónom...

Rím 18. 1. 1940. Správa vyslanca vo Vatikáne baróna Apora, prísne dôverné, Sidor vyslanec Slovenska u Svätej stolice...

„Ako som vyčítal z niektorých Sidorových vyjadrení, vedľa silného slovenského národného citu, najviac ho opantáva nenávisť voči Nemcom a proti ich exponovtovi Tisovi... On (Sidor) by spravil všetko, aby sa ich zbavil. Benešovského riešenia sa obáva, ale pristal by radšej naň, ako ostať pod nemeckou nadvládou. Maďarsko má priťažlivosť a o Jánosovi Eszterházym rozprával s úprimnými sympatiami. On pôvodne myslel na spoluprácu poľsko-maďarsko-slovenskú. Brutálne správanie sa Poliakov po Mníchovskej konferencii však úplne znemožnilo túto myšlienku a samozrejme vzbudilo to voči Poliakom veľké antipatie. Dnes sa Sidor zdá byť nerozhodný. Pohráva sa aj s myšlienkou sloven-sko-maďarskej personálnej únie, zároveň si však nie je istý, či demokratické mocnosti nebudú naň tlačiť v prospech nového československého riešenia, ktoré by - ab ovo neodmietol...“

Bolo to veľmi dávno, keď som prvý raz v živote v jedinom človeku spoznal naraz oboje: profesionála aj ochotníka.

Moja živá múza v detstve mala na pleci skladací rebriek a v ruke veľké vedro s maliarskym náčiním. A bol to chlap.

Vytŕčal som za ním hlavu ponad drevený plot Jozefa Forgáča a jeho podobložnej záhradky na Soľnej Bani s popisným číslom 132. Kráčal hore našou strmou a okruhlíakmi aj ploskáčmi vyburkovanou ulicou. Niesol to všetko do domu, ktorý bude dva-tri dni maľovať. Bol to báči Jožo Gabáni a mohol mať vtedy päťdesiat rokov. Ja som mal možno desať. Prvý divadelný režisér a, zrejme vďaka náradiu v tom vedre s farbami, aj scénograf, ktorého som videl na vlastné oči. S obdivom som ho pozoroval celý čas, až kým pri Šipserke nezabočil vpravo do uličky na samom konci obývaného kopca. Divadelník - ochotník, maliar izieb - profesionál.

Nikdy predtým ani potom ma nerežiroval, ale s mojimi predkami pripravil v krčme u Ambróza s javiskom a tancsálou desiatky divadelných predstavení. Do tej budovy, ktorá nebola len krčmou, ale aj centrom kultúry priemyselnej obce, z ktorej cesta pešky pomedzi Mostky do Prešova trvala dvadsať minút, boli dva vchody. Hlavný z ulice do sály, druhý cez šenk. Páčila sa mi tam zamatová opona, bývala najčastejšie otvorená; dlážka javiska bola z dosť širokých dosiek namaľovaných na sivo, namiesto kulis skladovali tam hromadu stoličiek z ohýbaného dreva. V šenku každému udrel do očí nezabudnuteľný nápis: BORG ZOMREL A KONTO NEŽIJE, KTO PENIAZE NEMÁ, NECH NEPIJE. Písali sa povojnové roky z konca polovice 20. storočia. To už moji ochotnícki predkovia mali za sebou účasť na niekoľkých Divadelných pretekoch v Martine, čo neskôr v rôznych štúdiách aj v knižných publikáciách potvrdil aj priateľ a teatrológ Vladimír Štefko, takže nemám žiaden dôvod tomu neveriť. Ale to už predbieham, napokon to budem robiť dosť často, aby som sa mohol vracať k téme, ktorú mám tak rád. A zas k ľuďom, ktorých z rozličných príčin neviem obísť.

OD OCHOTNÍKOV, NESKÔR UŽ AJ AMATÉROV, K PROFESIONÁLOM

Ale prvého naživo obkukávaného divadelníka, bačika Joža Gabániho, som neprestal obdivovať dodnes. Celá jeho počestná aj početná rodina žila poniže nás a divadlu sa venoval iba on. Na hati mali dom so záhradou a s jeho vari desiatimi deťmi sme tam, aj na Mačenci, na Lúčkach a pod Gapľom behávali v tom čase za loptou - rentovkou, ktorá neposkakovala, len sa guľala, a keď zaprúšalo, handry v nej oťazeli na kameň. Volali sme sa jedenástka ŠK Bosá noha. Ale jedenásť nás nikdy nebolo. S jeho dcérou Ančou sme boli spolužiaci a so starším Karolom konškoláci na prešovskej priemyslovke, s jeho bratancom Jarom, ktorý býval oproti nám, ale aj s Ivanom Rajniakom, no ten pochádzal pre nás z tak čudne znejúcej liptovskej obce Hybe a tu len študoval. Takým sme u nás hovorili „švetovci“. Ale zato Otta Lackoviča a Miša Slivku z

Krajového divadla v Prešove sme od začiatku vzali za svojich. Patrila k nim aj Hana Slivková. A Fero Papp, ten bol Prešovčan ako repa a jeho popularita prekračovala aj rampy divadla, keď vystupoval ako ľudový rozprávač Fero zo Šariša. Ivana Rajniaka sme, samozrejme, mali radi, ale v Prešove aj na Bani a v Solivare bol iba ochotníkom. Masovo si ho všimli a začali milovať, až keď bol slávny.

Sám sa od začiatku doteraz neviem s označením ochotník a profesionál poriadne vyporiadať. Najviac sa mi páči pomenovanie divadelník. Podobne Antonom Kretom používané substantívum vidoviško namiesto divadlo alebo javisko. Áno, áno, na javisku sa toho dosť javí, ale predovšetkým vidí, veď tam, kde nič nevidno, čo sa už len môže javiť? A tak sa mnohým divadelníkom aj nedivadelníkom, ŠTEFAN OCHA, zato vždy divákovi, vidí medzi týmito dvoma termínmi rozpor. Mne nie, a už vôbec ich nevnímam ako opozitá. A staršie pomenovanie ochotník oproti novšiemu amatér sú pre mňa synonymá. Veď ani naše vedecké periodikum Slovenské divadlo nemá už žiaden iný prívlastok, za čo treba po kresťansky poďakovať tomu, kto ho tak predvídavo pokrstil, aj vtedy, keby bol nebudaj neznaboh.

Telefón bol na pošte, na emenve, v škole a u pána doktora. Zhodou okolností riaditeľ školy sa volal Naď, doktor medicíny Nagy. Neskôr v podniku Solivary bol predsedom ROH Kohút a v ZVL Sliepkca.

Rádio mal vtedy málokto. Na našej ulici tri rodiny.

Neskôr aj mne prvú kryštálku vyrobil pán Halka, invalid na drevenom vozičku s veľkým rádiom pri uchu, ktoré malo obdivuhodne zelené magické oko. S dedkom Jozefom Forgáčom sme z chyže na záhradnú jedľu, mala aspoň tridsať metrov, natiahli medený drôt, anténu, slúchadlo bolo s drevenou rúčkou, ešte po Nemcoch. Kryštálku som mal na hokerlíku pri postieľke o voľačo väčšej od kolísky, počúval som na nej hovoriť hercov z Prešova, z Košíc, ale aj z Bratislavy. Ani jeden pondelkový večer som nevynechal rozhlasovú hru pre dospelých, ale celkom dobre sa dalo počúvať aj cez deň, lebo tu bola Vilec hurka, ba vlastne Haršag. Ale pomenovanie kopca Vilec-hurka sa mi veľmi páči, aj keď sám kopec je na opačnej strane. A napokon ani obec Haršag okrem úvodu do slávnej Faustiády Jonáša Záborského už inde nenájdete, lebo po oslobodení ju premenovali na Záborské. Ale ten smelý a hrdý farár, pansláv a spisovateľ, luterán aj katolík, vtedy, keď to napísal, žil v Župčanách, a tie sa tak volajú dodnes. Nuž neďaleko nás bol už vybudovaný silný vysielateľ. Počúval som aj poéziu, najčastejšie vtedy recitoval Vladimír Durdík starší, mladšieho ešte nebolo. Prežíval som to ostošest'. Spravodajstvo ma vôbec nezaujímalo. To by možno boli počúvali dospelí, ale slúchadlo bolo iba jedno. A prednosť mali umelecké prejavy slova. V poznej dospelosti to bolo naopak. Líhal som s manželkou, ale zaspával aj vstával so Slobodnou Európou, ale to sme už mali baterkové rádia, tranzistory a rušičky s mocnejšou intenzitou vysielateľa, ako bola tá naša pri Haršagu.

Až v Košiciach som mal za suseda slaboprúdara, ktorý na jednej z rušičiek pracoval a od neho som získal prehľad o tom, odkedy dokedy a v ktorý deň nás budú rušiť. Tie rušiace intervaly hocikedy nečakane poprehadzovali. Takže o ich rozvrhu bol asi najspoločnejšie informovaný iba ich najvyšší veliteľ.

VRÁŤME SA MY RADŠEJ K DIVADELNÍKOM

Vráťme sa o desiatky rokov späť do našej mladosti a ranej histórie divadla na Soľnej Bani, v Solivare, Šváboch a Prešove. Tieto tri obce už viac ako dvesto rokov žili a žijú vedľa seba v zhode a len v nevyhnutnom súperení, hoci hlbšie korene malo divadlo iba na

S o ľ -

Ráno

Úryvok z knihy Ochotníci a profesionáli

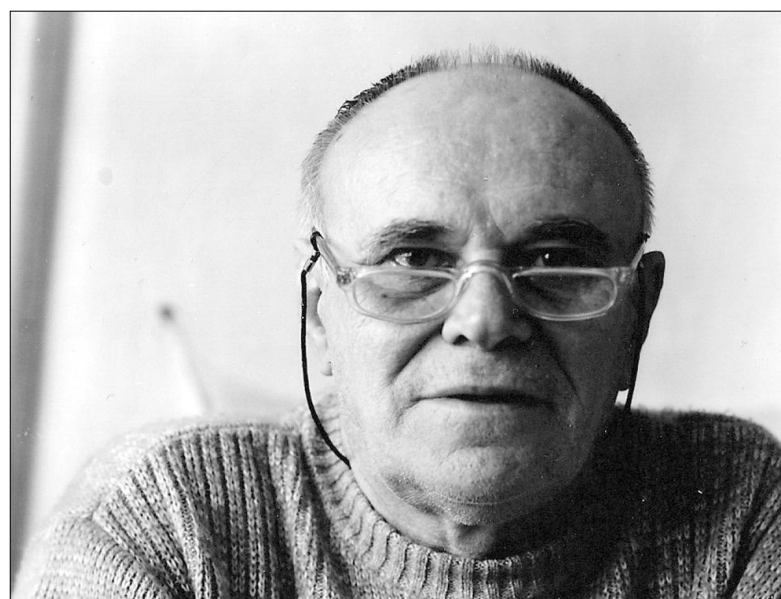
ne j Bani. A Solivar sa vznikom datuje a ešte skôr (písomný doklad o miestnom hrade je z roku 1621). Ťažiskom môjho rozprávania sú roky krátko po vojne, víťazstvo pracujúcej triedy a prvé roky budovateľských úsilí dvojročnice, päťročnic, Trate mládeže, Trate družby, združstevňovania a vôbec radostného socializmu, zatiaľ ešte stále bez ľudskej tváre a bez Dubčeky, ktorý už síce bol, ale tu celkom neznámy. Nespomínam to iba náhodou, akoby odtážito, spomínam to preto, lebo to s našim divadelným vývojom veľmi úzko súviselo. Zo začiatku sme to nevedeli ani my, ale ako sme postupne vyrastali z krátkych nohavíc do pumpiek a podaktorí aj do dlhých s vysokými potápkarskými manžetami nad čiernymi alebo žltými poltopánkami s poriadnymi abscesmi. Netreba si to slovo mylíť s abscesmi, tie už nenáležia šustrom, ale lekárskemu prostrediu a politike, ktoré nás nateraz nezaujímajú.

Kino, divadlo a kostol boli u nás tri architektonicky rôznorodé budovy. Ich rozloženie v priestore vytváralo nerovnostranný trojuholník.

Komárovovo kino Prameň bolo oproti obchodu so zmiešaným tovarom Vlada Peterca a jeho otca na hlavnej ceste vedúcej ku križovatke na Teriakovce a Ruskú Novú Ves alebo na Zlatú Baňu a ešte ďalej na opálový Dubník. Uprostred stál a doteraz stojí rímskokatolícky kostol sv. Jána Krstiteľa z roku 1812 a na jeho veži okrem križa sú aj dve prekrížené kladivá, znak toho, že ho vybudovali baníci, pretože na Soľnej Bani sa soľ najprv ťažila ako ruda a varíť sa začala, keď baňu aj s baníkmi v nej zatopila voda. Pamiatka na nich ostala v spodobení križa a kladív. Soľnobančania sú doteraz na to hrdí.

Na tomto priestranstve som vlastne prvý raz už ako dieťa zažil pouličné divadlo. Nie ako uličník, ale ako jeho účastník, spolutvorca, aktér aj divák. Ako dieťa prežíval som to nábožensky pokorne a divácky nadšene.

Toto moje prvé a zároveň veľké

divadlo malo názov Oltáriky.

Každý rok, desať dní po Turiciach, na Božie telo, išiel z kostola sprievod. Najprv dievčatá v bielych šatíčkách, štrimfliach a topánočkách, každá s prúteným košíčkom v ruke, boli plné lupienkov kvetov, ktoré dievčence raz nešíkovne, inokedy ladnými pohybmi detských ručičiek rozsypávali po ceste. Za nimi kráčali urastenejší chlapci, malí miništranti v červených kamžičkách s červenými golierikmi na krku a v bielych košíčkach pod kolená, za nimi hudba - fabrická dychovka v uniformách, veľkí miništranti. Najurastenejší z nich niesol krucifix s ukrižovaným. Baldachýn bol na štyroch žrdkách, každú z nich držal jeden z tradične ustanovených a dôstojne kráčajúcich mužov vo sviatočnom, väčšinou už v pokročilom, ale aj v produktívnom veku. Cirkevní kurátori jednotlivo mali v rukách paškál, sošku zmŕtvychvstalého Ježiša Krista a Evanjeljár. Celý pohyblivý priestor pod baldachýnom zaujímal kňaz v pluviáli, ktosi niesol turibulum s rozžeravenými uhlíkmi a vôňou tymianu, ktosi držal v oboch rukách vyzdvihnutú monštranciu s božím telom. Cirkevné zástavy, ktoré mali trvalé miesto na bokoch kostolných lavíc, vybrali cirkevníci z oceľových svorníkov a niesli v zástupoch ľudí tvoriacich procesiu. Prvá zastávka bola pri soche a stánku sv. Jana Nepomuckého. Potom nasledovali tri ďalšie zastavenia so samostatnými náboženskými obradmi. Sóliti predspievali, chór to po nich mohutne opakoval, tvorilo ho všetko živé a ešte pohyblivé osadenstvo tých troch obcí. Zázitok, na ktorý sa spomínalo doma dlho vo dne, v noci, na dvore a v záhradách. Aj v posteli pred spaním, kým ešte nebolo kryštálky.

KINO

Obyčajný dom postavený v rade ostatných domov so širokými zdvojenými dverami z ulice do predsieň, s pokladňou a murovaným stánkom cukrárky neniky Amrišky. Bývala tam aj počas školských predstavení. Kinosála na konci a pod stropom mala dva či tri štvorcové otvory do kabíny premietača, ktorú bolo možné iba tušiť. Na opačnej strane steny oproti dverám vo výške poriadneho chlapa so vztýčenou rukou viedla dlhá komínová rúra až na stenu, kde bolo aj čisté biele plátno v drevenom ráme, ale bez opony, tá bývala len v tancsále u Ambróza. Vtedy som si myslel, že herečky a herci, ktorí sa pohybova-

li aj hovorili na plátne, pribiehali dovnútra tam cez túto rúru, ale nedokázal som si vysvetliť, ako a kade potme unikali. Vyše dvadsať radov stoličiek bolo sklápacích z politúrovaného buka a preglejky. Na samom konci sály boli tri lôže, oddelené od seba len do krémova ponatieranými profilmi z mäkkého dreva. Z hornej strany ich vrch zdobila na zeleno natretá lišta. Dospelým siahala do polovice prs. Sedelo sa tam na parádnych stoličkách za najdrahšie vstupné. Dozor na filmoch mládeži neprístupných bol prísny a sankcionovaný v kine aj v škole. Po každom kotúči filmu bola prestávka, vtedy sa v sále rozsvietili svetlá, zatiaľ čo nemý premietač a miestny fotograf pán Payer a potom neskôr aj starší kamarát Laco Nemec vložili nový kotúč do jedinej premietačky. Na niektoré z filmových predstavení sa môžeme pozrieť, alebo radšej nie. Na mňa tam vždy naskákali blchy. A raz sme museli odísť z kina skôr, lebo zrazu išiel len obraz bez zvuku. Po čase biletár pán Hraško báči nám oznámil: „Mušice isc do domu, bo zhorlel transformator a nemože bic hurtoraci film“.

DIVADLO

Boli tu dva druhy divadla. Jedno v kostole, druhé v škole.

Nemám na mysli triedy, školský dvor, kde sme denne boli divadlom sami sebe aj pánom učiteľom, myslím na divadlo na poschodí ľudovej školy vpravo. Bola to jediná miestnosť školy, kde smeli vstupovať všetci, nielen žiaci, ale aj rodičia a ostatní občania. Aj tam bolo javisko a nielen s oponou, ale aj so šepkárskou búdkou v prostriedku a v sále s riadnymi stoličkami, nie obyčajnými lavicami, aké sme mali v triedach. Na javisko však nesmeli vkročiť všetci, iba herci. Niektorí z nich už pred predstavením vykukovali na nás spozdať. Netušil som byť na ich mieste, viacej ma zaujímalo, čo sa dialo tam, kam zo sály nebolo vidieť, za kulisami, najmä keď sa blýskalo a duneli hromy, občas sme zazreli plech, ktorým sa hromobitie vyvolávalo, ale verili sme, že je to naozajstná búrka. Aj to sme vedeli, že blesky sú len umelé osvetlenie, ale báli sme sa, ako keby to bolo naozaj. Zaujímalo nás aj, kto sedí v šepkárskej búdke a ako tam šeptajú číta z knižky. Hrávali nám rozprávky herci z SKM - Spolku katolíckej mládeže. Rozprávky a náboženské morality. Niekedy prišiel aj nejaký bábkár s kufrom, nikdy sme ho na javisku nevideli, ale Gašparkovi so Šmidrom sme sa riadne smiali, aj tleskali. Vedeli nás dobre pozabá-

vať. Na tom javisku som mal aj ja svoj prvý výstup, vyskočil som, malý čertík so zaľúľanou tvárou a rukami z kuchynskej pece, plačlivo jojkajúc, až sa všetci rozosmiali a roztlieskali skôr, ako som stihol povedať prvú vetu: „Joj, ale mi tá stará dala, palicou ma vylátala.“ Na konci scény sa zo mňa stal pedantný, učený, vyumývaný, poriadkumilovný čert, dorasteneček pekla. Moje prvé predstavenie bolo školské, ale aj pre širokú verejnosť, a režírovala ho pani učiteľka Margita Tobiášová. A musím povedať, že to bola výborná slovenčinárka. Také učiteľky by som doprial všetkým deťom.

NÁBOŽENSKÉ DIVADLO

MÁ POKRAČOVANIE

Exteriérové Oltáriky som už pripomenul, ale boli a stále ešte trvajú pohrebne obrady pod šírym nebom. A potom bývali ešte koledy na Troch kráľov. Jeden z nás najprv pobehal, zvoniac zvončekom s vyhladenou drevenou rúčkou po ulici, do ktorej farár, kostolník a my miništranti sme práve namierili, a potom všetci pred vchodom do dvora, poschodových bytoviek nebolo, tiež najprv zazvonili a hneď sme spustili: „Panna z rodu kráľovského“, alebo „Herodes kráľ tomu neveril, že sa Kristus pán narodil.“ Farár, organista a kostolník vykonali posviacku domu modlitbami, spevom, kriedou G + M + B - Gašpar, Melichar, Baltazar - aj s vročením, tymianom a svätenou vodou. Tej sme vždy mali v kotlíku dosť. Do neho nám domáci vhadzovali drobné. Keď už v ten Trojkráľový večer bolo po všetkom, medený kotlík sme v byte neny Pavlinky, ktorá bola inak aj našou garderobierkou v sakristii kostola, vyprázdnili a mince z neho vysypali na horúci plech kuchynskej pece, aby skôr uschli. Potom, podľa počtu koledníkov, ukladali ich na kôpky, jednu sme prisúdili aj jej. Každý si svoju sumu nasypal do vrečka zimmíka a s pozdravom s Pánom Bohom sme sa pobrali domov. Keďže príbytkov v obci bolo veľa, potrebovali sme na to dva dni a dakedy aj časť tretieho. Nevie, či práve vtedy sa nezačala aj naša profesionalita, veď sme za to divadlo dostali aj almužnu. Napriek tomu javiskové divadlo malo vždy potlesk, a tu práve ten absentoval. A vieme predsa, že práve potlesk umelca poteší najviac, ochotníka, aj profesionála.

Kostolné divadlo bývalo u nás aj interiérové, priamo v kostole. Raz do roka v priebehu veľkého týždňa. Vrcholilo na Bielu sobotu Vzkriesením.

Hlavný oltár bol v tom čase neviditeľný. Pri ňom a sedem metrov aj pred ním postavili, ba priam vybudovali boží hrob. Konštrukcia bola z dreva, ale predstavovala rímske kamenné opevnenia z mesta Jeruzalema, aj s ozbrojenými legionármi v pancieri, s kópiou v hrsti, verne nakreslenými na dverách pevnosti. Práve tam boli jediné dve miesta, ktorými sa ich otvorením dalo prejsť z lode kostola do sakristie. Samotný hrob tvorili oblúky, tiež drevené, ale s lampádou žiaroviek, perspektívne sa skracujúce do výšky a hĺbky ol-

tárneho svätostánku. Skladacie podstavce s podlahou, pripomínajúce divadelné trepane, tvorili priestor pre kvetinovú výzdobu hrobu pozostávajúcu výlučne z črepinových kvetín a bieleho krepového papiera.

Počas dvoch dní bol kostol otvorený a navštevovaný veriacimi, pričom pri tom hrobe s prítomnosťou Ježiša Krista vo svätostánku tvorili mlkvu stráž osoby na to dopredu stanovené zo zástupcov kresťanských združení aj občianskych spolkov, napríklad aj skauti v uniformách so širokými strechami klobúkov, zavesených na chrbte, a s lieskovými palicami na pleciach. Ich menovité zoznamy aj s časovým určením celý čas viseli na dverách chrámu. Skoro ako letáčky s menami osôb a účinkujúcich. Boli stanovení aj náhradníci, bez alternácií sa to nikdy neobišlo, podmienky boli vážne a prísne, lebo ani na minútu sa nemohlo stať, aby boží stánok ostal bez prítomnosti človeka. Farníci tu prichádzali ľubovoľne sólovo aj v skupinkách a istý čas zotrúvali v modlitbách a rozjímaní. Ráno, cez deň, vo večerných hodinách. Celý Veľký piatok a Bielu sobotu do Vzkriesenia.

To bolo čosi priam mysteriózne.

V kostole vládlo ticho ako v hrobe.

Vtedy nezneli ani zvony, na tri dni odleteli do Ríma, hovorili deťom starší. Aj na pravé poludnia a večer z drevenej soľnobanskej turne na umelom kopci uprostred dediny, ktorý vznikol z hlíny rokmi zväzanej z banských štôlní, zaznel len rapkáč. Toto dôvtipné drevené zvukové zariadenie vyzeralo ako dereš z filmového Jánošíka, ale malo na boku drevenú kľuku a bolo riadnym turnianskym inventárom, smelo však byť použité len v čase veľkého predveľkonočného pôstu.

Najzaujímavejšia na Božom hrobe bola jeho deštrukcia.

Musela sa odohrať behom desať minút, a vždy sa aj odohrala pred očami zúčastneného a zvedavého kresťanského publika.

SKUTOČNÉ VIDOVISKO

V Bielu sobotu večer kňaz s vyzvihnutou monštranciou a s procesným sprievodom a modlitbami obišli celý kostol a keď sa doň znovu vrátili, po hrobe už nebolo ani stopy. Bol len interiér, oltár, centrálna časť kostola, vyzdobeného a vysvieteného ako obvykle v čase najvýznamnejších a najsvätejších sviatkov.

Toto kostolné divadlo režíroval kostolník báči Palko so svojou pomocníčkou nenou Pavlínkou. On mal na starosti rozoberanie konštrukcie dreveného hrobu. Mal na to dospelých pomocníkov, naslovovzatých majstrov, ona so suitou žien, tie odpratávali kvety a ukladali ich na stanovené miesta na oltári. My sme, a na to sme sa tešili najviac, kamžičky, košielky a golieriky s nevšednou vďačnosťou dovolili obliecť začínajúcim miništrantom, sami sme sa stali trogermi na nosenie dobre vysušených, ale stále zdravých častí nosníkov a ich vŕšľajákých drevených spojok, oblúkov z vnútnejška hrobu, kozlíkov, celých drevených

stien z jeruzalemského opevnenia do malej komôrky pri hlavnom kostolnom vchode. Všetko toto sme robili nielen presvedčivo, ale aj účelne pred očami divákov, pravdaže bez potlesku, stačilo, že sme poznali ich a oni nás. Do jedného sme z toho poctívali skrytú pýchu. To sa už do kostola vrátili kňazi so sprievodom, sviatosť oltára a slávnostné oznámenie, že Ježiš Kristus vstal z mŕtvych. Aleluja. Mohutné akordy hlasu organovej hudby a spevu. Aj zvony sa rozhlaholili.

Za toto dômyselné scénické zariadenie, za jeho konštrukciu aj vonkajšie prevedenie, by sa celkom určite nemusel hanbiť ani architekt a scénograf Martin Brezina, už roky predtým a potom pôsobiaci na prešovskej priemyslovke a v Krajo-vom divadle v Prešove, hoci on ho nevymyslel a ani ho nevyrobili profesionálni pracovníci divadelných dielní, ale tesári, stolári a maliari, zaiste aj báči Jožo Gabáni, pochádzajúci zo Soľnej Bane, Solivaru a Švábov. Škoda, veľká škoda, že sa nezachovalo do dnešných čias. Bol to historicky aj umelecky vzácny artefakt. Tieto obrady v tej forme prestali existovať na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov minulého storočia. Nerozhodla tak stránicka ani štátna moc. Učinila to cirkev sama a napokon vo vlastných priestoroch a z vlastnej vôle. Bolo to však nezabudnuteľné, takmer dvesto rokov trvajúce a na miestne pomery veľkolepé divadlo. A z divadelného pohľadu poučné jestvovanie a spoluúčinkovanie uzrozumeného publika so svojimi aktérmi.

Možno na niekoho zvanie z toho prach a starina, ale bola to nielen tradícia, lež aj svedectvo o jestvovaní takého druhu tvorivosti, ktoré sa síce dedilo z generácie na generáciu, a každá z nich vložila do nej podobu seba samej, svoju stopu tvorivej existencie spoločenstva ako celku, aj vlastnej osobnosti. Preto azda zdedila úctu a pretrváva v potomstvách ako nevysychajúci živý prameň pre našu prítomnosť aj budúcnosť umenia a života.

Len si teraz nepomyslite, že kostol a jeho okolie boli pre nás jediným divadlom, a my sväté deti v ňom. To sme sa s ním iba stretli na samom začiatku našich životov. A poznačilo nás, ale nezjazzilo. Rástli sme tam v blízkosti kostola aj divadla tak, ako naši potomkovia rastú teraz, podľa učebníc vývinovej psychológie bežne aj s anomáliami, ale aj s tým všetkým, čo nás neprestajne a denne, ba ustavične obklopovalo. Starí, strední, mladší, rovesníci, deti v kočíkoch, mladé mamy nad nimi. Zďaleka všetci neboli posadení divadlom, väčšinu z nich máločo z neho zaujímalo, ale boli medzi nimi takí, čo nás napriek tomu dokázali pripútať.

Najnegatívnejší hrdinovia boli dvaja. Alternantov nemali.

Obidvaja starší od nás. Gejzo a Dušan.

Gejzo bol starší ešte aj od Dušana. Bol vysoký a býval pod Varheďom, Dušan neďaleko Fignerových lúčok.

Boli to autentické postavy, nik

ich nenapísal, boli zo života, žili s nami a my vedľa nich, ale oni žili a konali tak, že si vedeli vynútiť našu pozornosť za každú cenu. V rodinách neboli jedináčikovia a rodinám nerobili dôstojné meno. Neprítahovali nás tak, ako priťahuje ľudí divadlo, priťahovali nás mocou a Gejzo zvlášť aj šírením strachu. Gejzo bol bezcitný a zlý, Dušan chcel upútať pozornosť a byť hrdina. Dušana sme v kútiku duše mali radi, Gejzu sme sa báli a radšej sa pred ním ponížili, ako by sme sa mali vystaviť jeho bitke. Jeho divadlo hororu v našom najmladšom školskom veku bolo autentické, opakovalo sa každé ráno pred bránkou školy a bolo to, spravidla každoseptembrový

sled scénok. Notoricky a bez nápadu sa opakoval. Účinkoval v nich on, mocný a neoblomný, vyžadujúci poslušnosť, podrobenie, nekompromisnú pokoru a mlčanlivosť. Účinkovali v ňom vyľakaní prváčikovia a všetci ostatní žiaci, dochádzajúci na vyučovanie na pol ôsmu ráno. On, už vtedy najvyšší piatak, bol najmocnejší v škole. Sedel na betóne pri stĺpiku bránky a každý prvák, vstupujúci do jej roztvorených dverí, chlapec alebo dievča, hocikedy aj žiaci z vyšších tried, museli mu zrozumiteľne povedať: „Tri mocné po pysku!“

Kto to odmietol zopakovať, ten tie „tri po pysku“ dostal. Dva razy odmietnuť som nevidel nikoho.

JÁN MARŠÁLEK

AFORIZMY

Úspešný politik

Bol zvolený - dostal väčšinu hlasov od menšiny zúčastnených.

Rozdiel

Politik hľadá výhodu a štátnik dohodu.

Vec verejná

Niektorí politici trpia nebezpečnou krátkozrakosťou: vidia len po okraj vlastných záujmov.

Do vetra

Vraj o ňom nechce ani počuť... ale stále o ňom rozpráva.

Tragikomédia

Z politikov sa stávajú zabávači a zo zabávačov politici.

(Ne)rovnováha

Čím menej osobností, tým viac celebrít.

Rozdiely

Práca človeka šľachtí, robota unavuje, drina ubíja.

Reklama

Niekedy pripomína lajno v celofáne.

Vianoce

Ani nie tak deti, ale skôr obchodníci by ich chceli po celý rok.

Zo školstva

Učiteľov mužského rodu treba zapísať na listinu ohrozených druhov.

Pragmatik

Má názory, ale nie presvedčenie.

Trendy

Nič nie je nestálejšie ako názory tých, čo idú s dobou.

KULTÚRA

dvojtyždenník závislý od etiky

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41, 841 04 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: *Július Binder* (predseda), *Anton Hlinka*, *Richard Marsina*, *Tibor Kovalik* (Kanada), *Vladimír Kubovčík*. – Šéfredaktor: *Teodor Križka*. – Cena jedného čísla je 1,00 € – Stánkový predaj: Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače,

Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail zahraničného predplatného: zahranicna.tlac@slposta.sk – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo EV 757/08. – Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk – www.kultura-fb.sk – Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)